

Socialstyrelsen

MED
BORGER
SKAB

Kursus i medborgerskab

– til voksne med udviklingshæmning

Kursusvejledning

Kursus i medborgerskab – til voksne med udviklingshæmning

Kursusvejledning

Copyright ©2015
Socialstyrelsen

Udgivet af:

Socialstyrelsen, 2015

1. udgave, 1 oplag

ISBN 978-87-93407-02-2 (trykt version)

ISBN 978-87-93407-03-9 (elektronisk version)

Redaktion:

Janina Gaarde Rasmussen og Stine Kjær, Socialstyrelsen

Layout: KreativGrafisk

Fotos: Fra Organisationen Nordhøj i Kolding kommune, taget af fotograf Nils Lund

Tryk: Jørn Thomsen Elbo

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen

Edisonvej 18,1

5000 Odense C

Hæftet kan bestilles og downloades via

www.socialstyrelsen.dk

Indhold

Kursus i medborgerskab – en introduktion	2
Materialeoversigt.....	4
Om medborgerskab – til underviseren	6
Tema 1 – Jeg bestemmer	8
Dag 1: Selvbestemmelse.....	8
Dag 2: Medbestemmelse og indflydelse	12
Dag 3: Hvor har jeg selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse?.....	17
Dag 4: Hvilke love og rettigheder gælder for mig?.....	21
Dag 5: Sådan vælger jeg	25
Tema 2 – Vi bestemmer	30
Dag 1: Kommunikation og kropssprog.....	30
Dag 2: Kommunikation og at lytte til andre.....	35
Dag 3: At være borger i et samfund.....	39
Dag 4: Medbestemmelse – og god kommunikation.....	43
Dag 5: At tage beslutninger i fællesskab.....	47
Tema 3 – Med i samfundet	52
Dag 1: At være del af et fællesskab	52
Dag 2: Deltagelse i kulturlivet	56
Dag 3: Deltagelse i fritidslivet	59
Dag 4: Muligheder i forhold til arbejde/aktivitetstilbud	63
Dag 5: Muligheder i forhold til arbejde/aktivitetstilbud	66
Tema 4 – Demokrati og indflydelse	70
Dag 1: Påvirkning af beslutningstagere.....	70
Dag 2: Hvem styrer Danmark?.....	74
Dag 3: Forberedelse af valg.....	78
Dag 4: Afholdelse af valg.....	82
Dag 5: Afrunding af kursusforløb.....	86

Indledning side 2

Tema 1 side 8

Tema 2 side 30

Tema 3 side 52

Tema 4 side 70

Kursus i medborgerskab – en introduktion

Medborgerskab på dagsordenen

En grundsten i vores samfund er at have viden om, hvilke grundlæggende rettigheder man har som borger i samfundet - og at have kompetencer til at udøve disse rettigheder i praksis. Dette kursusmateriale skal bidrage til, at mennesker med udviklingshæmning får mulighed for at tilegne sig viden og færdigheder på området.

Materialet henvender sig til pædagogisk personale og andre, der er i kontakt med voksne med udviklingshæmning, som er tilknyttet tilbud efter servicelovens §§ 103 (beskyttet beskæftigelse) og 104 (aktivitets- og samværstilbud). Målgruppen for projektet er karakteriseret ved at have betydelige funktionsnedsættelser, det vil fx sige personer, der:

- Typisk bor på botilbud eller har brug for hjælp til en eller flere ting i dagligdagen.
- Har brug for særlig tilrettelagt kommunikativ støtte. Det kan fx være behov for billedstøttet kommunikation, og for at der ikke bliver givet mange informationer på én gang.
- Har brug for lettere støtte til at forstå fælles informationer og profitere af gruppeforløb.

Personer, som har de mest omfattende og indgribende kognitive funktionsnedsættelser, vil typisk ikke profitere af kurset. Kurset er fx ikke egnet til personer, som ikke kan forstå en fælles besked med lettere støtte.

Materialet er udviklet i tæt samarbejde med 10 kommunale beskæftigelses- og aktivitetstilbud (§§ 103 og 104). Materialet er en videreudvikling af en undervisningspakke i medborgerskab, primært målrettet unge med kognitive funktionsnedsættelser på STU (Særligt Tilrettelagt Ungdomsuddannelse), som blev udgivet af Socialstyrelsen i 2013. Undervisningspakken i medborgerskab kan downloades på Socialstyrelsens hjemmeside: www.socialstyrelsen.dk. *Kursus i medborgerskab til voksne med udviklingshæmning* er tilpasset en bredere målgruppe af voksne med udviklingshæmning.

Kursusforløbets struktur

Kursusforløbet er struktureret i fire temaer, der hvert består af fem kursusdage. De fire temaer er:

Tema 1: *Jeg bestemmer* – med fokus på den enkeltes rettigheder og mulighed for at træffe egne valg.

Tema 2: *Vi bestemmer* – med fokus på kommunikation, dialog og mulighed for at træffe beslutninger sammen med andre.

Tema 3: *Med i samfundet* – med fokus på fællesskaber i samfundet og mulighed for inklusion på arbejde, i uddannelse samt i fritids- og kulturlivet.

Tema 4: *Demokrati og indflydelse* – med fokus på den demokratiske styreform på landsplan og i lokale sammenhænge samt mulighed for indflydelse.

Om materialet

Kursuspakken henvender sig til en bred gruppe af voksne med forskelligt funktionsniveau. Det er derfor nødvendigt at tilpasse materialet til den enkelte gruppe og de enkelte deltagere. Kursuspakken findes i et format, som underviseren kan redigere i, så kursusprogrammet kan tilpasses deltagerne. Det anbefales, at underviserne, i det omfang det er muligt, tilføjer billeder og eksempler fra deltageres hverdag til det eksisterende materiale, så indholdet bliver vedkommende for deltagerne.

For hver kursusdag er der en beskrivelse af indhold og læringsmål. Hver kursusdag indledes med en præsentation af dagens ord. Dagens ord er et centralt begreb, som bliver forklaret og eksemplificeret gennem forskellige øvelser den pågældende dag. Dagen afsluttes med en opsamling og en deltagerevaluering. Hvert tema afsluttes desuden med en opsamling af hele temaet.

Farverne grøn, gul og rød bliver gennemgående anvendt i øvelserne som tydelige markører af, hvornår der er tale om henholdsvis selvbestemmelse (grøn), medbestemmelse (gul) og indflydelse (rød).

Kursusmaterialet er opbygget sådan, at kursusformen varierer i løbet af en dag med det formål at styrke indlæringen og gøre indholdet vedkommende og interessant. Man kan som underviser variere formen yderligere ved at tænke endnu mere bevægelse ind i øvelserne, hvis det skønnes at fremme koncentrationen og interessen hos deltagerne og praktisk kan lade sig gøre. Fx ved at deltagerne går op og sætter billeder på en tavle, at nogle øvelser laves forskellige steder i rummet eller ved at bruge gulvet som spilleplade og lade deltagerne bevæge sig rundt som brikker frem for at bruge en spilleplade mv.

En stor del af kursusmaterialet tager udgangspunkt i filmklip mv., der på forskellig måde forklarer og eksemplificerer emner i kurset. Der er indsat links til disse i den elektroniske udgave af materialet. Der er risiko for at links med tiden bliver uvirksomme, når de forskellige hjemmesider redigeres og ændres. Det fremgår derfor altid i materialet, hvilken hjem-

meside de forskellige links hører til, så det er muligt for underviserne selv at søge dem frem.

Forberedelse af forløbet

Det er væsentligt for gennemførelsen, at alle involverede undervisere får et godt kendskab til materialet. Det anbefales, at der afsættes god tid til forberedelse så underviseren:

- kan blive fortrolige med materialet (læse materialet, blive fortrolige med opbygningen af materialet og øvelserne og se filmene)
- kan forberede kursusmaterialerne og ekskursioner (printe materiale, lave plancher, kasser, kursusbevis og mapper mv)
- kan aftale besøg af oplægsholdere
- kan tilpasse materialet til deltagerne (finde billeder, der er vedkommende for deltagerne, tilpasse materialet til deltageres interesser, hverdag og specifikke funktionsniveau).

Erfaringerne fra pilotafprøvningen af materialet viser, at det typisk tager en arbejdsuge pr. medarbejder at forberede et kursusforløb. Dertil kommer ca. en halv times forberedelse pr. dag. Forberedelsestiden vil være størst første gang en underviser skal afholde kurset. Det er en fordel, hvis underviserne kender deltagerne. Det giver større mulighed for at gøre indholdet i kurset relevant og brugbart for den enkelte.

Har man brug for at supplere materialet med helt enkle tegninger, kan disse findes i programmet Picto Selector. Programmet indeholder 30.000 billedsymboler, som kan anvendes gratis.

Det er hensigtsmæssigt, at deltagerne så vidt muligt deltager i alle kursusdage. Kurset er opbygget på den måde, at centrale begreber præsenteres og forklares løbende og bygger videre på begreber og kompetencer, som deltagerne tidligere har arbejdet med. Hver uge og tema har desuden en indbygget progression, hvor der for hver dag arbejdes videre med det lærte for til sidst at blive afrundet og opsummeret. For at sikre deltagelse på alle kursusdage, er det en god idé at informere og samarbejde med deltagerne bosteder/støttepersoner og arbejdspladser.

Der er ikke sat et fast timetal på kursusdagene. En kursusdag kan variere mellem 2-5 timer, alt efter hvor meget tid der bruges på de enkelte øvelser, hvor mange pauser der indlægges, gruppens størrelse mv. Kursusdage med ekskursioner vil typisk vare længere. Længden på kursusdagene tilrettelægges desuden med hensyn til deltagerne energiniveau og koncentrationsevne.

Medborgerskab i praksis

Medborgerskab handler om at være en del af samfundet. For i praksis at kunne udøve sit medborgerskab handler det således både om den enkeltes viden og kompetencer i forhold til at deltage i samfundet, og om hvilke muligheder der er for at deltage. Det er derfor væsentligt, at medborgerskab ikke alene er noget, der undervises i på det konkrete kursusforløb, men at tankegangen indgår som en del af dagligdagen uden for kurset.

Deltagerne vil få øvet centrale færdigheder, såsom demokratiske beslutningsprocesser, medbestemmelse, selvbestemmelse og deltagelse. Desuden vil undervisernes og deltagerne opmærksomhed på at understøtte og udøve medborgerskab blive skærpet gennem et samspil mellem kurset og deltagerne hverdag.

Som underviser kan man understøtte deltagerne mulighed for at udøve medborgerskab ved at hjælpe deltagerne med at gøre opmærksom på og skabe viden om kursets indhold på deltagerne bosted/arbejdsplads/familie mv. Det kan bl.a. gøres ved:

- at der sendes brev og/eller afholdes møder med information om kurset til bosteder og arbejdspladser
- at deltagerne får en kursusplan, der beskriver kursets indhold og giver omgivelserne mulighed for at spørge ind til indholdet
- at deltagerne får en mappe med materialer fra kurset samt et kursusbevis, som deltagerne kan vise og tale med bosted/arbejdsplads/familie mv om.

Materialeoversigt

Materialesamling

Materialesamlingen indeholder følgende kursusmaterialer:

- Tema 1:** PowerPoint tema 1, begrebskort uden farveprikker, *Min bog*, model til at foretage et valg, tip en 13'er om rettigheder, Handicapkonventionen på let dansk, skabelon til spørgsmålsskort til Ludospil, spilleregler til Ludospil og spørgsmålsskort tema 1 og 2 til Ludospil.
- Tema 2:** PowerPoint tema 2, beslutningskort, tip en 13'er om opførelse sammen med andre og spørgsmålsskort tema 1 og 2 til Ludospil.
- Tema 3:** PowerPoint tema 3, aktivitetsvælger, fritidsguide og spørgsmålsskort tema 3 til Ludospil.
- Tema 4:** PowerPoint tema 4, valgkort, stemmeseddel, spørgsmålsskort tema 4 til Ludospil og kursusbevis.

Materialet er udarbejdet i Word og i PowerPoint med mulighed for tilpasning.

Links

Følgende links indgår i den elektroniske version af kursusvejledningen:

- Tema 1:** [Film hvor Gitte fra ULF fortæller om selvbestemmelse](#), [film hvor unge med handicap fortæller, hvad selvbestemmelse er for dem](#), [film hvor Gitte fra ULF fortæller om medbestemmelse](#), [film hvor Gitte fra ULF fortæller om indflydelse](#), [film om FN's Handicapkonvention samt idéhæfte til filmen](#).
- Tema 2:** Billeder fra ULFs [tegneserie af seksualrådgivning](#), [film om handicapkonventionen – film nr. 3](#), rollespil 2 fra [Projekt GRAM](#), rollespil

fra [Projekt GRAM](#), [Gode måder at være sammen på fra projekt GRAM](#), lydklip fra [Chris og chokoladefabrikken](#).

Tema 3: [En film om FN's Handicapkonvention](#), filmklip 2, 4 og 5 samt idéhæfte til filmen.

Tema 4: [Film fra Danmark til daglig – tema: demokrati – skriv et læserbrev](#), [film om medbestemmelse udarbejdet af Job- & Aktivitetscenteret: Hvem bestemmer i DK – film 2](#), [film på Folketingets hjemmeside, der i et enkelt sprog forklarer, hvad demokrati, grundlov, folketing, regering er](#), [film om medbestemmelse – Gitte fra ULF fortæller om medbestemmelse](#), [film nr. 3 om FN's Handicapkonvention](#), [Dine meninger og din stemme er vigtig – pjeces om valg målrettet mennesker med udviklingshæmning](#).

Redskaber mv.

Underviseren skal selv skaffe følgende materialer:

Hver deltager har brug for kasketter eller papkort i farverne: grøn, gul og rød samt evt. en mappe til de papirer, som deltagerne får udleveret.

- Tema 1:** Ugeblade til at klippe i, grøn, gul og rød tavle, almindeligt Ludospil/Slangespil.
- Tema 2:** Videokamera/mobiltelefon med kamera, rød, gul og grøn kasse/chartek, snor og kridt, almindeligt Ludospil /Slangespil.
- Tema 3:** Kridt eller et langt reb, pjecer om kulturelle aktiviteter og begivenheder i lokalområdet (kan findes på de fleste biblioteker), kamera/mobiltelefon med kamera, køreplaner, kort over lokalområdet og lignende, karton og evt. billeder fra internet, foldere, andet informationsmateriale om fritidsaktiviteter, blade/magasiner eller lignende, pjecer med videre fra jobkonsulent, almindeligt Ludospil /Slangespil.
- Tema 4:** Kamera/mobiltelefon med kamera, kasse til stemmesedler, frugt, kage, valgfæsk eller lignende, snor/kridt, almindeligt Ludospil /Slangespil.

Om medborgerskab – til underviseren

Medborgerskab er et begreb, der anvendes i forskellige sammenhænge. I det følgende forklares, hvordan begrebet forstås, og hvilke betydninger der lægges vægt på i forbindelse med *Kursus i medborgerskab til voksne med udviklingshæmning*.

Medborgerskab

Medborgerskab udspiller sig i en lang række af de fællesskaber, man indgår i som individ – fra det globale til det lokale fællesskab. Også i de helt nære fællesskaber som fx på arbejdet.

Medborgerskab handler om, at den enkelte borger har mulighed for at bruge de rettigheder, som den pågældende har i henhold til lovgivningen og samfundets tilbud. Desuden handler det om, at den enkelte borger har kompetencer til at gøre brug af disse rettigheder, og i praksis har mulighed for at deltage og være medbestemmende i fællesskaber, fx ved at tage ansvar og bidrage til samfundet ud fra egne forudsætninger. Medborgerskab handler med andre ord om inklusion.

Formålet med kursus i medborgerskab

Kursus i medborgerskab til voksne med udviklingshæmning er et skridt i retning af, at give personer med udviklingshæmning øget mulighed for at udnytte deres medborgerskab. Kurset har til formål at give denne målgruppe viden om egne rettigheder og konkrete redskaber til at udøve rettighederne i praksis.

Baggrunden er, at undersøgelser og konkrete sager har vist, at personer med udviklingshæmning ofte har utilstrækkelige muligheder for at udnytte medborgerskabet. Kendskabet til egne rettigheder er ofte mangelfuldt, og kompetencerne til at handle er begrænsede. Det skyldes ikke blot funktionsnedsættelsen. Det er også en konsekvens af socialiseringen, både i de nære fællesskaber, i uddannelses- og sociale tilbud og i samfundet generelt. Endelig er der ofte tale om, at der findes meget lidt informationsmateriale om borgerens rettigheder og muligheder til personer med udviklingshæmning.

Medborgerperspektiv

Serviceoven, der i 1998 afløste bistanndsloven, markerede et væsentligt skifte fra et klientperspektiv til et medborgerperspektiv. Serviceoven understreger, at den sociale indsats gives efter en individuel vurdering og i samarbejde med den pågældende – uanset funktionsnedsættelse. Medborgerperspektivet vægter betydningen af den enkeltes ressourcer, udvikling af kompetencer og ret til selv at bestemme. Støtte skal gives ud fra den enkeltes behov og ønsker. Udgangspunktet for arbejdet med personer med funktionsnedsættelse er, at disse via lovgivningen anerkendes som personer med borgerrettigheder. Borgerrettigheder, udtrykt i eksempelvis Grundloven og i konventioner, gælder for alle.

Nedenstående figur viser en forenklet opstilling af forskellene mellem klient- og medborgerperspektivet:

	Klientperspektiv	Medborgerperspektiv
Holdning til den enkelte	Del af gruppe med samme behov	Individ med egne behov
Fokus	Mangler, diagnoser og afvigelser	Rettigheder, muligheder og ressourcer
Forventninger	Passiv modtager	Aktiv deltager
Tilbud	Institutioner Kollektive standardydelser	Boligen som hjem Individuelle og fleksible ydelser
Personen med udviklingshæmnings rettigheder	Fokus på institutionens normer og regler, disciplinering af beboerne Ingen vægt på samtykke Få eller ingen rettigheder	Fokus på den enkeltes egne normer og værdier Vægt på samtykke Selvbestemmelse, autonomi og ansvar for eget liv
Den professionelle rolle	Den professionelle har ret og pligt til at bestemme Den professionelle er livstiltæller	Den professionelle skal understøtte borgerne til at leve det liv, de ønsker, give dem viden om deres rettigheder, støtte dem i at deltage i samfundet og til at bestemme over sig selv. Den professionelle er livshjælper og dialogpartner.
Resultat	Umyndiggørelse	Myndiggørelse

FN's Handicapkonvention

I 2009 tiltrådte Danmark FN's Handicapkonvention, der tydeliggør, at personer med handicap på alle områder skal have lige muligheder og samme rettigheder som andre. Konventionen angiver en række konkrete rettigheder i forhold til personer med handicap, som Danmark forpligter sig til at overholde. Blandt andet skal Danmark træffe effektive og passende foranstaltninger, som kan gøre det lettere

for personer med handicap at leve et selvstændigt liv, og til at være inkluderet i samfundet (artikel 19 i FN's Handicapkonvention). Derudover forpligter konventionen Danmark til at sørge for, at landets borgere med handicap har mulighed for at tilegne sig information om samfundsforhold og egne rettigheder, og til at borgere med handicap kan gøre brug af disse rettigheder (artikel 9 og artikel 21 i FN's Handicapkonvention).

1

Tema 1 – Jeg bestemmer

Overblik dag 1: Selvbestemmelse

Indhold:

- Introduktion til forløbet om medborgerskab.
- Forståelse af begrebet selvbestemmelse og kendskab til, hvornår man har selvbestemmelse.

Læringsmål:

- Deltagerne kan anvende selvbestemmelse på måder, der viser, at de har forstået begrebet.
- Deltagerne kan give eksempler på, hvornår de har ret til selvbestemmelse.
- Deltagerne kan forbinde selvbestemmelse og den grønne farve.

Værktøjskasse:

Materialsamling

- PowerPoint om de fire temaer (s. 2).
- Begrebekort fra PowerPoint om selvbestemmelse (s. 3-8).
- Begrebekort uden farveprikker om selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse.

Links:

- Film, hvor Gitte fra ULF fortæller om selvbestemmelse og film, hvor unge med handicap fortæller, hvad selvbestemmelse er for dem (filmene ligger på Socialstyrelsens hjemmeside: www.socialstyrelsen.dk).

Redskaber mv.:

- Rød, gul og grøn kasket eller røde, gule og grønne kort, der kan lamineres. Et sæt kasketter eller kort per deltager.
- Ugeblade til at klippe i.
- Grøn tavle.

Baggrundsviden til underviserne:

- Pjecen *FN's konvention om rettigheder for personer med handicap* – på let dansk, se afsnit 3 (findes i materialesamlingen).

Dag 1

Præsentation af forløb

Form: Fælles samtale.

Materialesamling: PowerPoint om de fire temaer (s. 2).

Proces: Temaet *medborgerskab* præsenteres for deltagerne ved hjælp af PowerPoint og rammerne for forløbet ridses op. Præsentation af de fire temaer:

- Jeg bestemmer
- Vi bestemmer
- Med i samfundet
- Indflydelse.

Præsentation af dagens program

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens program:

- Dagens mål
- Dagens ord: selvbestemmelse
- Hvad er selvbestemmelse?
- Selvbestemmelse for mig
- Opsamling på dagens ord og det lærte.

Præsentation af dagens mål

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens mål:

- I kan fortælle, hvem der bestemmer, når der er tale om selvbestemmelse.
- I kan fortælle om situationer, hvor I har selvbestemmelse.
- I ved hvilken farve, der viser, at det er selvbestemmelse.

Dag 1

Præsentation af dagens ord

1. Dagens ord: selvbestemmelse

Form: Fælles samtale.

Materialesamling: Begrebskort fra PowerPoint om selvbestemmelse (s. 3-8).

Proces: Begreb og tilhørende farve (grøn) præsenteres ved hjælp af begrebskort fra materialet, som hænges op på væggen. Snak om, hvad deltagerne tænker på, når de hører ordet. Underviseren holder hånden over "selv-", så der står "bestemmelse". Hvad er det at bestemme noget? Underviseren holder også hånden over "bestemmelse". Hvad menes med "selv-".

Lav en grøn væg eller tavle. Her sættes begreber, billeder med videre op, som der arbejdes med i hele forløbet, for at tydeliggøre, hvornår der er tale om selvbestemmelse.

Undervisning/øvelser

2. Hvad er selvbestemmelse?

Form: Fælles øvelse.

Materialesamling: Begrebskort uden farveprikker om selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse.

Links: [Film, hvor Gitte fra ULF fortæller om selvbestemmelse](http://www.socialstyrelsen.dk) (filmen ligger på Socialstyrelsens hjemmeside: www.socialstyrelsen.dk).

Redskaber mv.: Grøn tavle.

Proces: Se filmen, hvor Gitte fra ULF fortæller om selvbestemmelse. Tal om filmen, og se den evt. en gang til.

Begrebskortene om selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse ligger på bordet med billedsiden opad. Deltagerne skiftes til at finde et billede, hvor man bestemmer selv. Snak om, hvorfor deltageren har valgt dette billede. Billedet sættes op på den grønne tavle, hvis det handler om selvbestemmelse.

Vær opmærksom på, at konteksten har betydning for, hvorvidt man har selvbestemmelse (fx bestemmer man selv, hvilke møbler man vil købe, hvis man bor alene og har medbestemmelse, hvis man bor med en kæreste).

Dag 1

3. Selvbestemmelse for mig - hvad er det?

Form: Fælles øvelse.

Links: Film, hvor unge med handicap fortæller, hvad selvbestemmelse er for dem (filmene ligger på Socialstyrelsens hjemmeside: www.socialstyrelsen.dk).

Proces: Se filmen. Filmen består af udsagn fra forskellige unge. Det kan evt. være en god idé at stoppe filmen undervejs og tale om, hvad de unge siger. Bagefter besvarer alle spørgsmålet: "Hvad er selvbestemmelse for dig?". Enten stiller deltagerne sig op foran de andre, eller også tager man en bordet rundt, hvor alle skiftes til at svare.

Opsamling

4. Opsamling

Form: Fælles samtale.

Proces: Underviseren spørger, hvad selvbestemmelse betyder. Gennemgå billederne på den grønne tavle.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊 en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

I stedet for klistermærker og krydser kan man bede deltagerne om at rejse sig, række hånden op eller på anden måde vise, hvad de "stemmer". Deltagerne kan også stille sig på en linje tegnet på gulvet, hvor det har været en god dag, hvis man stiller sig i den ene ende, en dårlig dag hvis man stiller sig i den anden ende og en ok dag i midten. Disse alternativer kan også anvendes i resten af forløbet.

Overblik dag 2: Medbestemmelse og indflydelse

Indhold:

- Introduktion til begreberne *medbestemmelse* og *indflydelse*, og hvor man har selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse.
- Individets rettigheder og mulighed for indflydelse i forskellige kontekster.

Læringsmål:

- Deltagerne kan anvende medbestemmelse og indflydelse på måder, der viser at de har forstået begreberne.
- Deltagerne kan give eksempler på, hvornår de har ret til medbestemmelse og indflydelse.
- Deltagerne kan forbinde medbestemmelse og indflydelse med de tilhørende farver.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om medbestemmelse og indflydelse (s. 9-13 og 14-17).
- "Min bog" fra PowerPoint (s. 18-19).
- "Min bog" til udfyldelse – kopiside (skal printes i farver).

Links:

- [Film, hvor Gitte fra ULF fortæller om medbestemmelse](#), og [film, hvor Gitte fra ULF fortæller om indflydelse](#) (filmene ligger på Socialstyrelsens hjemmeside: www.socialstyrelsen.dk).

Redskaber mv.:

- Grøn, gul og rød kasket/kort
- Gul og rød tavle.

Dag 2

Hvad lærte vi i går?

Form: Fælles samtale.

Materialesamling: Begrebskort om selvbestemmelse fra dag 1 (s. 3-8).

Proces: Gennemgå begrebskort om selvbestemmelse.

Præsentation af dagens program

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens program:

- Dagens mål
- Dagens ord: medbestemmelse og indflydelse
- Hvad er medbestemmelse og indflydelse?
- "Min bog"
- Vurdering af beslutninger fra begrebskort
- Opsamling.

Præsentation af dagens mål

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens mål:

- I kan fortælle, hvem der bestemmer, når der er tale om medbestemmelse og indflydelse.
- I kan fortælle om situationer, hvor I har medbestemmelse og indflydelse.
- I ved hvilke farver, der viser, at det er medbestemmelse og indflydelse.

Dag 2

Præsentation af dagens ord

1. Dagens ord: medbestemmelse og indflydelse

Form: Fælles samtale.

Materialiesamling: Begrebekort fra PowerPoint om medbestemmelse og indflydelse (s. s. 9-13 og 14-17).

Redskaber mv.: Gul og rød tavle.

Proces: Begreberne og tilhørende farver præsenteres ved hjælp af begrebekort fra materialet, som hænges op på væggen. Snak om, hvad deltagerne tænker på, når de hører ordene.

Underviseren holder hånden over “med-” så der står “bestemmelse”. Drøft hvad det betyder at bestemme noget? Underviseren holder også hånden over “bestemmelse”. Hvad menes med “med-”? Sammenlign med selvbestemmelse. Tal fx om, at medbestemmelse kan være, at man er sammen om at bestemme regler i et fælles opholdsrum. Drøft derefter begrebet indflydelse ved hjælp af dette begrebekort.

Tal om, at indflydelse betyder, at man kan påvirke beslutningen, men at det er andre, der bestemmer. Dem der tager beslutningen kan fx få at vide, hvad man ønsker. Tal om konkrete områder, hvor deltagerne har indflydelse.

Lav en gul og en rød væg eller tavle. Her sættes begreber, billeder med videre op, som der arbejdes med i hele forløbet, for at tydeliggøre, hvornår der er tale om medbestemmelse og indflydelse.

Undervisning/øvelser

2. Hvad er medbestemmelse og indflydelse

Form: Film og samtale.

Links: [Film, hvor Gitte fra ULF fortæller om medbestemmelse](#), og [film, hvor Gitte fra ULF fortæller om indflydelse](#) (filmene ligger på www.socialstyrelsen.dk).

Alternativ: [Film, hvor unge med handicap fortæller, hvad medbestemmelse er for dem](#) (filmene ligger på www.socialstyrelsen.dk).

Proces: Se filmene, hvor Gitte fra ULF fortæller om medbestemmelse og indflydelse. Filmene er korte, så man kan med fordel tale om filmene og så se dem igen, eller man kan stoppe i løbet af filmen og tale om dele af filmen.

Dag 2

3. "Min bog" og dialog om, hvem der har indflydelse på deltageres liv

Form: Selvstændig øvelse og fælles proces/dialog.

Materialiesamling: "Min bog" til udfyldelse – kopiside. "Min bog" fra PowerPoint (s. 18-19).

Proces: Alle udfylder "Min bog". Underviseren spørger deltagerne, hvem der har besluttet de begivenheder i deres liv, som de har noteret (fx "Hvem har besluttet, at du skal hedde XX?". "Hvem har besluttet, hvor du bor?". Prøv også med "din hårfarve", "din yndlingsfarve" og så videre). Billedet fra "Min bog" klippes ud, og deltagerne placerer beslutningen på den farve væg/tavle, hvor det passer.

4. Vurdering af beslutninger fra begrebskort

Form: Fælles øvelse.

Materialiesamling: Begrebskort uden farveprikker om selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse.

Redskaber mv.: Grøn, gul og rød kasket/kort.

Proces: Deltagerne skiftes til at trække et begrebskort. Hver deltager skal så tage:

- Grøn kasket/kort, hvis de mener, at de har selvbestemmelse i forhold til det på billedet.
- Gul kasket/kort, hvis de mener, at de har medbestemmelse i forhold til det på billedet.
- Rød kasket/kort, hvis de mener, at de har indflydelse i forhold til det på billedet, men at andre bestemmer.

Hvis der er forskellige farver kasketter/kort til samme situationskort, tages en dialog om, hvorfor de har valgt netop den farve – vær opmærksom på, at konteksten har betydning for, hvorvidt man har selvbestemmelse, medbestemmelse eller indflydelse.

Dag 2

Opsamling

5. Opsamling

Form: Fælles samtale.

Materialesamling: Begrebskort fra PowerPoint om medbestemmelse og indflydelse (s. 9-13 og 14-17).

Redskaber mv.: Gul og rød kasket/kort.

Proces: Begrebskortene ligger på bordet med billedsiden opad. Deltagerne skiftes til at finde et begrebskort, hvor man har medbestemmelse eller indflydelse. Snak om, hvorfor deltageren har valgt netop dette billede. Brug evt. kasketter eller farvede kort. Billedet sættes op på den gule tavle, hvis det handler om medbestemmelse, og den røde tavle, hvis der er tale om indflydelse.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 3: Hvor har jeg selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse?

Indhold:

- Udøvelse af selvbestemmelse i praksis
- Individets rettigheder og mulighed for indflydelse i forskellige kontekster.

Læringsmål:

- Deltagerne kan indgå aktivt i rollespillet og gennem talesprog og kropssprog vise, hvordan man kan sige fra.
- Deltagerne kan nævne nogle situationer fra eget liv, hvor de har ret til selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om medborgerskab (s. 20).
- Rollespilsoplæg fra PowerPoint (s. 21-23).

Redskaber mv.:

- Besøg af brugervejleder i medborgerskab fra Udviklingshæmmedes Landsforbund (ULF).

Dag 3

Hvad lærte vi i går?	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Materialesamling: Begrebskort om selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse fra de foregående dage (s. 3-17).</p> <p>Proces: Gennemgå begrebskort med selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse.</p>
Præsentation af dagens program	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens program:</p> <ul style="list-style-type: none">• Dagens mål• Dagens ord: medborgerskab• Rollespil om at sige fra• Besøg af brugervejleder• Opsamling.
Præsentation af dagens mål	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens mål:</p> <ul style="list-style-type: none">• I kan nævne mindst én ting, der er vigtig at huske, når I siger fra overfor nogen, der vil bestemme over jer, uden at de har ret til det.• I kan fortælle om situationer, hvor I har oplevet at have ret til selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse.
Præsentation af dagens ord	<p>1. Dagens ord: medborgerskab</p> <p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Materialesamling: Begrebskort fra PowerPoint om medborgerskab (s. 20).</p> <p>Proces: Præsentation af begrebskort. Tal om, hvad ordet betyder, og hvad deltagerne tænker, når de hører ordet medborgerskab. Hvad betyder "borger"? Hvad betyder "med"? Snak om, at det handler om at være med i samfundet. Obs.: Man kan overveje at sætte billeder ind i begrebskortet fra deltagernes egen hverdag (fx af en lokal borgmester, forening eller lignende).</p>

Dag 3

Undervisning/øvelser

2. Rollespil om at sige fra

Form: Fælles øvelse.

Materialesamling: Rollespilsoplæg fra PowerPoint (s. 21-23).

Proces: Deltagerne skal spille rollespil, som handler om at håndtere situationer, hvor man har ret til selvbestemmelse, men hvor nogen forsøger at tage beslutningen fra en. Underviseren tydeliggør, at der nu arbejdes med selvbestemmelse, fx ved at tage en grøn kasket på i introduktionen.

Deltagerne bliver introduceret til rollespillet (roller og situation, der skal spilles), og deltagerne spiller rollespillet. Efterfølgende dialog med skuespillerne og de andre deltagere om fx:

- Blev der sagt fra i situationen? Hvad tror I, at grunden var til det?
- Hvordan føltes det at være i rollerne? Hvad var svært/nemt?
- Hvad kunne personen have gjort anderledes, hvis han/hun skulle have sagt fra?
- Hvordan syntes I, at personen fik sagt fra? Virkede det godt? Konstruktivt? Aggressivt?
- Var der noget, nogen af personerne kunne have gjort anderledes for at være mere tydelige eller mindske konflikten?

Der laves en planche med stikord og gerne tegninger (underviserne tegner) som viser, hvad der er vigtigt at huske, når man siger fra overfor nogen, der vil bestemme over en, uden at de har ret til det (fx at man siger det på en bestemt, men pæn måde, og at man forklarer, hvorfor man siger fra).

Alternativ: Man kan vælge at tage historier fra deltagernes eget liv og spille dem. En mulighed er at lave en runde, hvor hver deltager fortæller om en situation, hvor han/hun har sagt fra, eller ønskede at han/hun havde sagt fra, og derefter spiller den.

Rollespillet kan tilpasses gruppen. Man kan vælge at lade underviserne spille en af rollerne eller alle rollerne mens deltagerne vurderer/diskuterer situationen efterfølgende. Gradvist i forløbet, og i takt med at deltagerne bliver mere fortrolige med formen og rollerne, kan deltagerne inddrages mere og mere.

Dag 3

Undervisning/øvelser

3. Besøg af brugervejleder, der holder oplæg om selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse

Form: Oplæg og dialog.

Proces: Brugervejleder formidler begreberne selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse. Dialog med deltagerne om deres erfaringer på baggrund af oplægget fra brugervejlederen.

Brugervejledere i medborgerskab kan bestilles ved at henvende sig til brugervejledersekretariatet, der er placeret hos Udviklingshæmmedes Landsforbund (ULF): www.ulf.dk Brugervejlederne er frivillige, men der er et gebyr på 3000 kr + transportudgifter (priser fra 2015), som går til brugervejledersekretariatet.

Opsamling

5. Opsamling

Form: Fælles samtale.

Proces: Fælles samtale om brugervejlederens oplæg. Snak om konsekvenser af at gøre brug af sin selvbestemmelseret. Hvilke konsekvenser kan der være, hvis en deltager vælger ikke at gå i bad og børste tænder, eller hvis en deltager vælger at drikke mange øl hver dag og så videre?

Opdel tavlen i to: en side med glad smiley og en side med sur smiley. Sæt de forskellige konsekvenser op på den side, hvor de hører til.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 4: Hvilke love og rettigheder gælder for mig?

Indhold:

- Individets rettigheder
- Lovgivning
- Klagemuligheder

Læringsmål:

- Deltagerne kender til handicapkonventionen og Grundloven.
- Deltagerne kan nævne nogle rettigheder, de har.
- Deltagerne har kendskab til, hvor de kan klage, eller hvor de kan få hjælp til at klage.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om rettigheder (s. 24-25).
- PowerPoint om Grundloven og handicapkonventionen (s. 26-29).
- PowerPoint om klagemuligheder (s. 30-31).
- Pjecen FN's konvention om rettigheder for personer med handicap – på let dansk.
- Tip en 13'er om rettigheder fra PowerPoint (s.32-33).
- Tip en 13'er om rettigheder (kopiark).

Links:

Film om FN's Handicapkonvention samt idéhæfte til filmen (filmen og idéhæftet kan hentes eller bestilles på Social- og Indenrigsministeriets hjemmeside: www.sim.dk).

Baggrundsviden til underviserne:

- Pjecen Kend spillereglerne. Om sagsbehandling på det sociale område. Danske Handicaporganisationer (2009), (pjece kan hentes på Danske Handicaporganisationers hjemmeside: www.handicap.dk).
- Institut for menneskerettigheders hjemmeside om handicapkonventionen: www.handicapkonvention.dk. Her findes også en kort film som introducerer konventionen.
- Film om Grundloven (findes på folketingets hjemmeside: www.ft.dk/)
- Små film med opgaver om bl.a. andet Grundloven (kan findes på hjemmesiden: www.nyidanmark.dk (Danmark til daglig)).

Dag 4

Hvad lærte vi i går?	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Se på væggene/tavlerne med begrebskortene selvbestemmelse, medbestemmelse og indflydelse og evt. planchen om at sige fra.</p>
Præsentation af dagens program	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af program:</p> <ul style="list-style-type: none">• Dagens mål• Dagens ord: rettighed• Præsentation af Grundloven og handicapkonventionen• Se film om handicapkonventionen• Oplæg om klagemuligheder• Opsamling.
Præsentation af dagens mål	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens mål:</p> <ul style="list-style-type: none">• I ved, hvad Grundloven og handicapkonventionen er.• I kan fortælle, om nogle rettigheder I har.• I ved, hvor I kan klage eller få hjælp til at klage.
Præsentation af dagens ord	<p>1. Dagens ord: rettighed</p> <p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Materialsamling: Begrebskort fra PowerPoint om rettigheder (s. 24-25).</p> <p>Proces: Præsentation af begrebskort. Samtale om, hvad deltagerne tænker, når de hører ordet rettighed. Hvad betyder ordet? Hvad hvis man ikke havde nogen rettigheder? I love står der ikke kun, hvad man ikke må gøre, men også hvad man ret til. Tal om, at rettighed betyder, at man har krav på noget, fx hvis det står i loven.</p>

Dag 4

Undervisning/øvelser

2. Præsentation af Grundloven og handicapkonventionen

Form: Oplæg og samtale.

Materialesamling: PowerPoint om Grundloven og handicapkonventionen (s. 26-29).

Proces: Kort oplæg om grundloven og handicapkonventionen. Grundloven giver nogle grundlæggende frihedsrettigheder, fx retten til at sige det, man mener, og til at gøre, hvad man vil (ytringsfrihed og den personlige frihed). Handicapkonventionen (og andre konventioner) giver flere rettigheder, som ligger udover Grundloven, og fastslår, at personer med handicap har de samme rettigheder som alle andre.

3. Dialog om konkrete rettigheder på baggrund af filmen

Form: Film og samtale.

Links: [Film om FN's handicapkonvention samt idéhæfte til filmen](#) (filmene og idéhæftet kan hentes eller bestilles på Social- og Indenrigsministeriets hjemmeside: www.sim.dk).

Proces: Se film om handicapkonventionen, fx film nr. 2 (om retten til at være med i kulturlivet), og nr. 3 (om retten til at være med i politik).

Samtal efterfølgende om, hvilke muligheder og begrænsninger deltagerne oplever ift. konkrete rettigheder. Kan deltagerne fx komme i biografen eller ud at høre musik? Kan deltagerne stemme på borgermøder eller lignende?

4. Klagemuligheder

Form: Fælles samtale.

Materialesamling: PowerPoint om klagemuligheder (s. 30-31).

Proces: Afslut med at tale om, hvilke muligheder deltagerne har for at klage, hvis de oplever, at deres rettigheder bliver krænket, eller hvis deltagerne er utilfredse med den hjælp, de får tilbudt. Brug PowerPointen som støtte til samtalen. Saml op på oplægget fra brugervejleder om, hvem der kan hjælpe deltagerne med at klage.

I samtalen kan der evt. tages udgangspunkt i film nr. 2 om handicapkonventionen. I filmen diskuteres det, hvordan man kan klage, hvis man fx oplever ikke at kunne komme i biografen, som det sker i filmen.

Dag 4

Opsamling

5. Opsamling

Form: Quiz.

Materiallesamling: Tip en 13'er om rettigheder.

Proces: Tip i fællesskab en 13'er om rettigheder fra PowerPoint (s. 32-33). Tip en 13'er om rettigheder (kopiark).

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊 en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 5: Sådan vælger jeg

Indhold:

- Den enkeltes håndtering af valgsituationer.
- Arbejde med konsekvenser af forskellige valg.

Læringsmål:

- Deltagerne har forståelse for, hvad en valgsituation indebærer.
- Deltagerne kan pege på mindst en negativ og en positiv konsekvens af et valg.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om at vælge (s. 34-36).
- Model til at foretage et valg fra PowerPoint (s. 37-40).
- Model til at foretage et valg (kopiark)
- Situationskort fra PowerPoint (s. 41-46).
- Rollespilsoplæg fra PowerPoint (s. 47-49).
- Spilleregler og spørgsmålskort for tema 1-2 (til Ludospil).

Redskaber mv.:

- Almindeligt Ludospil.

Dag 5

Hvad lærte vi i går?

Form: Fælles samtale.

Materialesamling: Begrebskort om rettigheder fra dag 4 (s. 24-25).

Proces: Gennemgå begrebskort om rettigheder. Hvad er det vigtigste, deltagerne kan huske fra dag 4?

Præsentation af dagens program

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens program:

- Dagens mål
- Dagens ord: at vælge
- Arbejde med model til at foretage valg
- Rollespil om at vælge
- Opsamling.

Præsentation af dagens mål

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens mål:

- I ved, hvad det vil sige at vælge.
- I kan finde mindst en god og en dårlig ting ved et valg.

Præsentation af dagens ord

1. Dagens ord: at vælge

Form: Fælles samtale.

Materialesamling: Begrebskort fra PowerPoint om at vælge (s. 34-36).

Proces: Præsentation af begrebskort. Bed deltagerne om at give eksempler på, hvad et dagligdagsvalg for dem kan være. Snak om forskellen på et stort valg som fx: "Skal jeg være kæreste med x eller ej", og på små valg som fx: "Skal jeg købe en stor eller en lille is".

Dag 5

Undervisning/øvelser

2. Arbejde med model til at tage et valg

Form: Fælles samtale og gruppearbejde.

Materialesamling: Model til at foretage et valg, inklusiv eksempler fra PowerPoint (s. 37-40), situationskort fra PowerPoint (s. 41-46). Model til brug i gruppearbejdet (kopiark).

Proces: Præsentation af model til systematisk at opstille valg, diskutér fordele/ulemper ved de forskellige valg. Snak om, hvem man kan søge støtte hos, når man skal træffe et valg. Gennemgå konkrete eksempler i plenum. Find i fællesskab på flere argumenter for eller imod. Herefter opdeles deltagerne i to grupper med en underviser i hver. Grupperne vælger nogle af situationskortene og bruger modellen til at finde frem til et valg.

3. Rollespil om at vælge

Form: Rollespil.

Materialesamling: Rollespilsoplæg fra PowerPoint (s. 47-49).

Proces: Der trækkes et rollespil, og deltagerne bliver spurgt om, hvilke valgmuligheder der er i situationen. Der vælges skuespillere til at gennemspille de forskellige muligheder, og der lægges op til, at skuespillerne, hvor situationen går imod deres interesser skal 'yde modstand'. En mulighed spilles ad gangen.

Underviseren stopper spillet, når det bliver vanskeligt at håndtere, eller når spillet går i stå – træk evt. et kort, som en fodbold dommer gør, for at markere et stop. Der tales om, hvad man kunne gøre for at håndtere konflikten på en god måde (fx ved at stå ved sin beslutning, argumentere for den, få en hjælper på banen og lignende). Skuespillerne bliver bedt om at prøve at gennemspille de foreslåede muligheder for at håndtere konflikten.

Når alle muligheder er spillet igennem, tages en snak om, hvilke muligheder der var, hvordan man kan få hjælp, hvilke fordele og ulemper der var ved de forskellige, og hvad de enkelte deltagere ville vælge.

Alternativ: Rollespillet kan tilpasses gruppen. Man kan vælge at lade underviserne spille en eller flere af rollerne og gradvist inddrage deltagerne.

Dag 5

Opsamling

4. Opsamling

Form: Fælles samtale

Proces: Tag udgangspunkt i de dagligdagsvalg, som deltagerne nævnte under dagens ord. Tal om, hvad der er godt ved at skulle træffe et valg, og hvad der er svært.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

5. Opsamling på tema

Form: Spil og fælles samtale.

Materialsamling: Spilleregler og spørgsmålskort for tema 1-2 (til Ludospil).

Redskaber mv.: Almindeligt Ludospil.

Proces: Del deltagerne op i hold, og spil Ludo med de særlige spilleregler og spillekort for tema 1-2.

Saml herefter op på temaet og på, hvad deltagerne har lært. Tal ud fra begrebskort, plancher mv, som er udarbejdet i ugens løb.

Alternativ: Der kan bruges et slangespil i stedet for Ludo. Man kan også tegne en slange med felter, som kan bruges som spilleplade.

2

Tema 2 – Vi bestemmer

Overblik dag 1: Kommunikation og kropssprog

Indhold:

- Verbal og nonverbal kommunikation.
- Kropssprog.

Læringsmål:

- Deltagerne får kendskab til, hvad kropssprog er.
- Deltagerne får kendskab til de signaler, de udsender med deres kropssprog.
- Deltagerne får kendskab til, hvordan man kan sige til og fra på en klar og tydelig måde.
- Deltagerne kan aflæse andres kropssprog i mindst tre situationer.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om kropssprog (s. 2-8).
- Situationskort fra PowerPoint om at give udtryk for sine meninger (s. 9-13).

Links:

- Evt. billeder fra ULFs tegneserie af seksualrådgivning (billederne kan søges frem på www.ulf.dk).

Redskaber mv.:

- Videokamera/mobiltelefon med kamera.

Dag 1

Præsentation af ugens tema og dagens program

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af ugens tema og dagens program

- Præsentation af Tema 2
- Dagens mål
- Dagens ord: kropssprog
- Introduktion til kropssprog
- Ansigtsudtryk og kropssprog
- Krop og tale
- At blive mere sikker på sig selv og give udtryk for sin mening
- Opsamling.

Præsentation af dagens mål

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens mål:

- I ved, hvad kropssprog er
- I ved, hvad I siger med jeres kropssprog
- I ved, hvordan man sige til og fra på en klar og tydelig måde
- I kan se, hvad andre mennesker viser med deres kropssprog – i mindst tre situationer.

Præsentation af dagens ord

1. Dagens ord: kropssprog

Form: Fælles samtale.

Materialesamling: Begrebskort fra PowerPoint om kropssprog (s. 2-8).

Proces: Præsentation af begrebskort. Samtale om, hvad deltagerne forstår ved ordet kropssprog.

Tal om, at kropssprog er det, man siger med kroppen. Blandt andet hvordan man står, hvordan ens ansigtsudtryk ser ud, og hvordan man bruger arme og hænder. Kropssproget kan både være noget, vi tænker over, eller noget vi gør uden at tænke over det. Det kan vise, hvad vi synes, om stedet vi er, og om de mennesker, vi er sammen med.

Dag 1

Undervisning/øvelser

2. Introduktion til kropssprog

Form: Fælles samtale.

Proces: Dialog om, hvilke signaler man sender med sit kropssprog.

Snak fx om:

- Hvordan man med sit kropssprog er med til at skabe en god stemning
- Hvor meget deltagerne lægger mærke til hinandens kropssprog
- Deltagerne selv tænker over, hvad deres kropssprog fortæller.

Lad deltagerne komme med bud på, hvad man kan gøre, hvis man oplever, at andre udtrykke noget negativt med deres kropssprog.

Underviseren kan illustrere forskellige sindsstemninger/humører ved hjælp af kropssprog. Underviseren går uden for døren og kommer ind igen med et kropssprog, som illustrerer en bestemt sindsstemning. Deltagerne skal så komme med et bud på, hvilken sindsstemning underviseren viser med sit kropssprog.

3. Ansigtudtryk og kropssprog

Form: Fælles øvelse.

Proces:

1. Deltagerne står i en cirkel og afprøver forskellige ansigtudtryk. En deltager starter med at sende et ansigtudtryk (glad, ked af det, vred, ligeglad osv.) rundt. Den der står ved siden af forsøger at se ud på samme måde. Og sådan skal deltagerne kopiere hinandens ansigtudtryk hele vejen rundt i cirklen.

2. Deltagerne bliver i cirklen og skal nu på skift med deres ansigt vise en sindsstemning, som de andre skal gætte (vred, bange, genert, glad, ligeglad mv.). Man kan også lave øvelsen ved, at en af deltagerne trækker et kort med et humør (brug evt. billederne fra begrebskortene om kropssprog). Vedkommende går udenfor døren og kommer ind igen og viser det humør, som står på kortet. De øvrige deltagere skal nu gætte, hvilket humør deltageren med kortet er i.

Dag 1

3. Dialog om, hvordan man kan vise en sindstemning med hele kroppen fremfor kun med ansigtet. Prøv også at eksperimentere med, at kroppen viser ét udtryk, mens ansigtet viser et andet.

Alternativ: Hvis der er ekstra tid, kan der suppleres med følgende øvelse:

Deltagerne sidder sammen to og to. Den ene fortæller den anden om en god film. Den der lytter skal sidde med korslagte arme og med hovedet vendt væk. Lad deltagerne bytte roller efter ca. 1 minut, og lad den anden fortælle om en god film.

Snak derefter om:

- Hvordan en god lytter kommunikerer med sit ansigtsudtryk
- Hvordan en god fortæller kommunikerer med sit ansigtsudtryk.

4. Krop og tale

Form: Øvelse og fælles samtale.

Redskaber mv.: Videokamera/mobiltelefon med kamera.

Proces: Afprøv forskellige måder (kropssprog, stemmeføring) at sige den samme ting på overfor en anden deltager. Deltagerne skal fx sige noget, de gerne vil, med henholdsvis kraftig og svag stemme. Deltagerne kan instrueres i at sige noget på en bestemt måde (krop og stemme), hvorefter de andre kan komme med et bud på, hvordan det kan udtrykkes med større gennemslagskraft. I kan også lave et rollespil med flere deltagere.

Efterfølgende dialog om, hvordan det virkede og blev modtaget. Snak om betydningen af at sende enslydende signaler, når man gerne vil forstås korrekt.

Optag øvelserne – deltagerne og underviser kan evt. filme på skift.

Dag 1

5. At blive mere sikker på sig selv og give udtryk for sin mening

Form: Fælles samtale.

Materialiesamling: Situationskort fra PowerPoint om at give udtryk for sine meninger (s. 9-13).

Proces: Dialog om, hvordan man kan sige nej og stå fast, og om hvordan man kan give udtryk for sine ønsker. Deltagerne giver eksempler på måder at sige nej på (fx: "Nej, jeg vil ikke hente en sodavand til dig, for jeg skal gå", eller: "Stop. Jeg kan ikke lide, når nogen sidder tæt på mig").

Dialog om, hvordan man ser ud, når man er selvsikker. Og hvordan man fx med sit kropssprog kan vise, at man siger: "Stop" (Brug evt. billeder fra ULFs [tegneserie af seksualrådgivning](#) – billedene kan søges frem på www.ulf.dk).

Deltagerne kan komme med eksempler på situationer, hvor de har haft svært ved at sige fra eller stå fast på deres ret, og der tales om, hvad deltagerne kunne have gjort.

Tal derefter, på baggrund af situationskortene, om hvordan man kan tackle de beskrevne situationer.

Opsamling

6. Opsamling

Form: Fælles samtale.

Redskaber mv.: Videoptagelser fra øvelse 4.

Proces: Opsamling på dagens begreb og det lærte. Se videoptagelserne fra øvelse 4. Tag en samtale om det, I ser, og om hvad deltagerne har lært, og hvad de tror, de kan bruge det til.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 2: Kommunikation og at lytte til andre

Indhold:

- Verbal og nonverbal kommunikation
- At lytte til andre.

Læringsmål:

- Deltagerne øger deres opmærksomhed på at lytte til andre.
- Deltagerne kan anvende færdigheder ift. kropssprog og aktiv lytning, når de træffer beslutninger sammen med andre.

Værktøjskasse:

Materialесamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om kommunikation (s. 14-19).

Links:

- Film om handicapkonventionen – film nr. 3 (findes på Social- og Indenrigsministeriets hjemmeside: www.sim.dk).
- Evt: Rollespil 2 fra Projekt GRAM (kan findes på projekt GRAMs hjemmeside: www.projekt-gram.dk).

Dag 2

Hvad lærte vi i går?	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Opsamling på begreb fra dag 1. Hvad er kropssprog, og hvorfor betyder det noget, hvad man udtrykker med sit kropssprog?</p>
Præsentation af dagens program	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens program:</p> <ul style="list-style-type: none">• Dagens mål• Dagens ord: kommunikation• Kommunikationsøvelse: at lytte til andre• Rollespil• Opsamling.
Præsentation af dagens mål	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens mål:</p> <ul style="list-style-type: none">• I bliver mere opmærksomme på at lytte til andre• I kan lytte, når I træffer beslutninger sammen med andre.
Præsentation af dagens ord	<p>1. Dagens ord: kommunikation</p> <p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Materialesamling: Begrebskort fra PowerPoint om kommunikation (s. 14-19).</p> <p>Proces: Præsentation af begrebskort. Kommunikation er at give og modtage informationer eller budskaber fra andre. Kommunikation foregår hele tiden og på alle mulige måder: Når man taler sammen, bruger tegnsprog, Sms'er, på internettet mv.</p> <p>Tal om, hvordan I kommunikerer, og om hvordan hænger det sammen med begrebet fra i går?</p>

Dag 2

Undervisning/øvelser

2. At lytte til andre

Form: Lytteøvelse på baggrund af filmklip eller fortælling.

Links: [Film om handicapkonventionen – film nr. 3.](#) (filmen ligger på Social- og Indenrigsministeriets hjemmeside: www.sim.dk).

Proces: Der vises en film, hvor Amir fortæller om sit arbejde for politisk indflydelse (alternativt kan en deltager eller underviseren fortælle om noget, der er vigtigt for vedkommende). Deltagerne lytter til, hvad han fortæller, og efterfølgende tages en dialog om, hvad det er, han vil, og hvad der er vigtigt for ham. Er det det samme, vi kan huske, og er der enighed om, hvad der egentlig blev sagt? Man kan se filmklippet igen for afklaring.

Samtale om, hvad deltagerne kan gøre for at sikre sig, at de er blevet forstået korrekt. Øvelsen og den efterfølgende samtale skal give deltagerne en forståelse for, at det er vigtigt at lytte godt efter den andens mening og ønsker, hvis man skal nå frem til en fælles løsning.

Alternativer:

1. Øvelsen kan erstattes af rollespil 2 om kropssprog fra [GRAM projektet](#) (kan findes på projekt GRAMs hjemmeside: www.projekt-gram.dk).

2. Underviserne kan også spille et rollespil: Den ene underviser forsøger at fortælle den anden underviser noget, men vedkommende lytter slet ikke efter (afvisende/uopmærksomt kropssprog, afbryder etc.). Deltagerne kan så undervejs komme med forslag til, hvad man kan gøre i stedet og vurdere, om det bliver bedre.

Dag 2

3. Rollespil

Form: Rollespil.

Proces: En gruppe deltagere spiller rollespil med udgangspunkt i et møde, hvor der skal træffes en fælles beslutning. Det kan fx være et brugerråd, som skal beslutte, hvad en sum penge, som alle brugere har været med til at indtjene, skal bruges til. Find gerne en situation fra deltagernes hverdag, som rollespillet kan tage udgangspunkt i.

'Skuespillerne' instrueres i, hvad de skal mene, og hvordan de skal agere (fx en, der taler meget stille og ser ned i bordet; en, der gerne vil bestemme; en, der afbryder de andre og så videre). Underviseren stopper ind imellem rollespillet, og de øvrige deltagere kommer med deres bud på, hvad skuespillerne kan gøre anderledes i forhold til at:

- Træffe en fælles beslutning
- Lytte til de andre
- Bruge tydeligt kropssprog/stemmebrug.

Alternativ: Rollespillet kan tilpasses gruppen. Man kan vælge at lade underviserne spille én eller flere af rollerne og gradvist inddrage deltagerne.

Opsamling

4. Opsamling

Form: Fælles samtale.

Proces: Opsamling på dagens begreb og det lærte. Har deltagerne lært noget, som de ikke vidste før?

Hvad er det vigtigste, deltagerne har lært i dag?

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 3: At være borger i et samfund

Indhold:

- At være borger blandt andre i samfundet.
- Hvordan man kan agere som medborger i de sammenhænge, man indgår i.

Læringsmål:

- Deltagerne kan fortælle om, hvordan mennesker kan agere som gode samfundsborgere i de forskellige sammenhænge, de indgår i.
- Deltagerne kan fortælle om forskellen på en lov og regler for god/dårlig opførelse.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om medborger (s. 20-24).
- Billeder fra PowerPoint om opførelse sammen med andre (s. 25-28).
- Tip en 13'er om opførelse sammen med andre fra PowerPoint (s. 29-30).
- Tip en 13'er om opførelse sammen med andre (kopiark).

Links:

- Rollespil fra Projekt GRAM (kan findes på projekt GRAMs hjemmeside: www.projekt-gram.dk).
- Billeder, plakat og guideline fra øvelsen Gode måder at være sammen på fra projekt GRAM (kan findes på projekt GRAMs hjemmeside: www.projekt-gram.dk).

Dag 3

Hvad lærte vi i går?	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Opsamling på begreb fra dag 2. Hvad er kommunikation, hvorfor betyder det noget, hvordan man lytter til andre, og hvorfor er det vigtigt at bruge tydeligt kropssprog/stemmebrug?</p>
Præsentation af dagens program	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens program:</p> <ul style="list-style-type: none">• Dagens mål• Dagens ord: medborger• At være en god arbejdskammerat• Rollespil• Opførsel sammen med andre• Opsamling.
Præsentation af dagens mål	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens mål:</p> <ul style="list-style-type: none">• I kan fortælle om, hvad en god medborger kan være.• I kan fortælle om forskellen på en lov og regler for god/dårlig opførsel.
Præsentation af dagens ord	<p>1. Dagens ord: medborger</p> <p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Materialsamling: Begrebskort fra PowerPoint om medborger (s. 20-24).</p> <p>Proces: Præsentation af begrebskort. Samtale om, hvad det vil sige at være medborger. Hvad forventes af en medborger i forskellige sammenhænge. Hvordan er man fx en god patient, passager, arbejdskammerat eller andet?</p>

Dag 3

Undervisning/øvelser

2. At være en god arbejdskammerat

Form: Øvelse.

 Links: Billeder, plakat og guideline fra øvelsen *Gode måder at være sammen* på fra projekt GRAM (kan findes på projekt GRAMs hjemmeside: www.projekt-gram.dk).

Proces: Deltagerne sidder rundt om et bord. De forskellige tegninger fra GRAM lægges på bordet som en hjælp. Alle deltagerne får spørgsmålet: "Hvad er en god kammerat på arbejdet?". Derefter spørger underviseren hver deltager: "Hvad er du god til sammen med andre på arbejdet?". De finder en tegning, der passer til. Bagefter klister deltagerne de billeder, de har valgt, op på deres egen plakat. Plakaterne hænges op.

3. Rollespil

Form: Rollespil.

 Links: Brug evt. rollespillet fra projekt GRAM, fx [rollespil 3 \(om kropssprog\)](#) eller [rollespil 10 \(om at have magt\)](#). Om muligt kan rollespillet tage udgangspunkt i en situation fra deltagerens hverdag, hvor de bor eller arbejder.

Proces: Lav et rollespil om, hvordan man kan være en ansvarlig medborger i forskellige sammenhænge. Stop rollespillet ved kritiske steder – træk evt. et kort, som en fodboldkommer gør, for at markere et stop. Snak fx om, hvorvidt deltagerne bør blande sig, hvis de oplever noget, der ikke er i orden. Har de som medborgere et ansvar for andre eller kun for sig selv? De øvrige deltagere kommer med råd til, hvad skuespillerne kan gøre, og rollespillet fortsætter. Bed skuespillerne om at gennemspille de nye muligheder. Efterfølgende tales der om, hvorvidt eller hvornår man som medborger bør sige fra, hvis man oplever noget, der ikke er i orden.

Alternativ: Rollespillet kan tilpasses gruppen. Man kan evt. vælge at lade underviserne spille en af rollerne eller alle rollerne og, om muligt, gradvist inddrage deltagerne.

Dag 3

4. Opførsel sammen med andre

Form: Fælles samtale.

 Materialesamling: Billeder fra PowerPoint om opførsel sammen med andre (s. 25-28).

Proces: Samtale ud fra billeder på PowerPoint om, at der nogle gange er love for, hvordan man skal opføre sig (fx må man ikke gå over for rødt eller være voldelig over for andre). Andre gange er der ikke nogen love, men der er alligevel forventninger til, hvordan man skal opføre sig. Det er sociale regler, vi godt kender, men som ikke står i nogen love. Fx vil det næppe være passende, hvis man går ind foran andre i køen i kantinen, men der er ikke noget skilt i kantinen, hvor der står, at det er forbudt. Det forventes også, at man er stille, når man ser film i biografen. Lad deltagerne finde på andre eksempler.

Opsamling

5. Opsamling

Form: Quiz.

 Materialesamling: Tip en 13'er om opførsel sammen med andre fra PowerPoint (s. 29-30), Tip en 13'er om opførsel sammen med andre (kopiark).

Proces: Underviseren læser én situation op af gangen fra Tip en 13'er og lader deltagerne svare i plenum/eller ved at udfylde en kupon.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 4: Medbestemmelse – og god kommunikation

Indhold:

- Medbestemmelse
- At træffe beslutninger sammen med andre.

Læringsmål:

- Deltagerne kan fortælle om steder og situationer, hvor de tager beslutninger sammen med andre .

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om medbestemmelse (s. 31-35).
- Beslutningskort (kopiark).
- Billeder fra begrebskort om kropssprog fra PowerPoint (s. 2-8).

Links:

- Billeder fra projekt GRAM (dag 3) Gode måder at være sammen på fra projekt GRAM (kan findes på projekt GRAMs hjemmeside: www.projekt-gram.dk).

Redskaber mv.:

- Rød, gul og grøn kasse/chartek
- Røde, gule og grønne kasketter/kort.

Dag 4

Hvad lærte vi i går?	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Opsamling på begreb fra dag 3: Hvad er en medborger, og hvordan kan man være en god arbejdskammerat?</p>
Præsentation af dagens program	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens program:</p> <ul style="list-style-type: none">• Dagens mål• Dagens ord: medbestemmelse• Steder, hvor man tager beslutninger sammen• Rød, gul og grøn kasket/kort• God kommunikation• Opsamling.
Præsentation af dagens mål	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens mål: I kan fortælle om situationer og steder, hvor I tager beslutninger sammen med andre.</p>
Præsentation af dagens ord	<p>1. Dagens ord: medbestemmelse</p> <p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Materialsamling: Begrebskort om medbestemmelse fra PowerPoint (s. 31-35).</p> <p>Proces: Præsentation af begrebskort. Deltagerne giver et bud på, hvad medbestemmelse er, ud fra hvad de kan huske fra tidligere lektioner. Billederne hænges op på den gule tavle, hvis de ikke allerede hænger der.</p>

Dag 4

Undervisning/øvelser

2. Steder, hvor man tager beslutninger sammen

Form: Fælles samtale.

Materialesamling: Begrebskort om medbestemmelse fra PowerPoint (s. 31-35).

Proces: Samtale om steder, hvor flere skal tage beslutninger sammen. Deltagerne ser på billederne fra begrebskortene om medbestemmelse, og der tales om, hvilke beslutninger der træffes i fællesskab på de forskellige steder.

Der kan evt. tilføjes billeder fra steder, hvor deltagerne færdes og tager beslutninger i fællesskab (fx hvor de bor, arbejder eller har andre sociale fællesskaber). Billederne hænges op på den gule tavle.

3. Rød, gul og grøn kasket/kort

Form: Fælles øvelse med røde, gule og grønne kasketter/kort og beslutningskort.

Materialesamling: Beslutningskort (kopiark)

Redskaber mv.: Kasketter/kort. Rød, gul og grøn kasse/chartek.

Proces: Øvelse med brug af beslutningskort. Kortene lægges i en bunke på bordet og deltagerne skiftes til at trække et kort. Deltagerne tager en rød, gul og grøn kasket/kort, alt efter hvilken type beslutning de mener, det er (selvbestemmelse, medbestemmelse eller indflydelse). Deltagerne lægger beslutningskortene i den farve kasse, hvor de hører til. Hvis kortet kan høre til i flere kasser, vælger de den kasse, de synes passer bedst.

Hæng beslutningskortene i den gule kasse op på den gule tavle. Tal om, hvordan de passer sammen med de steder, hvor deltagerne tager beslutninger sammen, som drøftet i øvelse 2.

Dag 4

4. God kommunikation

Form: Fælles samtale og illustration af begreber.

Materialesamling: Begrebskort om kropssprog fra PowerPoint (s. 2-8) og begrebskort om medbestemmelse fra PowerPoint (s. 31-35).

Links: Billeder fra projekt GRAM (dag 3) [Gode måder at være sammen på fra projekt GRAM](#) (kan findes på projekt GRAMs hjemmeside: www.projekt-gram.dk).

Proces: Lav en planche om kropssprog og en planche om gode måder at være sammen på. Deltagerne deles op i to hold. De får hver sin planche, hvorpå de klistrer billeder. Snak om, hvor man har selvbestemmelse og medbestemmelse, og sæt grønne og gule ringe rundt om de billeder, hvor det er relevant.

Opsamling

5. Opsamling

Form: Fælles samtale.

Proces: Opsamling på dagens begreb og det lærte. Opsamlingen kan ske som afrunding af øvelse 4.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 5: At tage beslutninger i fællesskab

Indhold:

- Argumentation
- Indgåelse af kompromis.

Læringsmål:

- Deltagerne kan argumentere for egne synspunkter.
- Deltagerne kan indgå et kompromis.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om argument og kompromis (s. 36-37).
- Gruppeøvelse: "Forklar hvorfor" fra PowerPoint (s. 38-40).
- Særlige regler og spørgsmålskort for tema 1-2 (til Ludospil).

Links:

- Lydclip fra [Chris og chokoladefabrikken](#) (afsnittene kan findes på DRs hjemmeside: www.dr.dk).

Redskaber mv.:

- Snor og kridt
- Almindeligt Ludospil.

Dag 5

Hvad lærte vi i går?	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Opsamling på medbestemmelse. Gør opmærksom på, at vi i dag arbejder videre med medbestemmelse (underviseren kan iføre sig den gule kasket) og med, hvordan deltagerne bedst kan træffe beslutninger sammen med andre.</p>
Præsentation af dagens program	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens program:</p> <ul style="list-style-type: none">• Dagens mål• Dagens ord: argument og kompromis• Forklar hvorfor• Rollespil om kompromis• Opsamling• Opsamling på temaet.
Præsentation af dagens mål	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens mål:</p> <ul style="list-style-type: none">• I kan forklare, hvorfor I vil det, I vil.• I kan finde frem til en fælles løsning.
Præsentation af dagens ord	<p>1. Dagens ord: argument og kompromis</p> <p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Materialesamling: Begrebskort fra PowerPoint om argument og kompromis (s. 36-37).</p> <p>Proces: Præsentation af begrebskort. Samtale om betydningen af ordet argument – det vil sige en forklaring af, hvorfor jeg vil det, jeg vil. Hvis man fx gerne vil have ændret på en beslutning, så skal man argumentere for sin mening over for dem, der kan lave beslutningen om.</p> <p>Samtale om betydning af ordet kompromis. Det vil sige at finde frem til en fælles løsning. Samtale om, i hvilke situationer det kan være en god idé at forklare, hvorfor jeg vil, som jeg vil. Og hvad der skal til for at blive enige om en fælles løsning. Det kan være, at begge parter må flytte sig lidt for at nå frem til en løsning, som begge synes er ok. Underviserne kan evt. lave et lille rollespil, hvor de giver et eksempel på de to begreber.</p>

Dag 5

Undervisning/øvelser

2. Forklar hvorfor

Form: Fælles samtale og gruppeøvelse.

Materialiesamling: Gruppeøvelse: "Forklar hvorfor" fra PowerPoint om at argumentere (s. 38-40).

Proces: Introducér deltagerne til, hvordan man argumenterer/forklarer, hvorfor jeg vil det, jeg vil. Hvilke ord bruger man typisk, når man argumenterer (fx fordi)?

Deltagerne præsenteres for følgende argumenter for ikke at gå på arbejde:

- Jeg vil blive hjemme, fordi jeg gider ikke stå op.
- Jeg vil blive hjemme, fordi jeg føler mig syg.
- Jeg vil blive hjemme, fordi jeg vil se en film.
- Jeg vil blive hjemme, fordi det er dødkedeligt at arbejde.
- Jeg vil blive hjemme, fordi jeg har sommerferie.

Tal om:

- Hvilke argumenter ville I vælge at bruge? Hvorfor dem?
- Hvilke argumenter synes I er gode? Hvorfor?
- Hvilke argumenter synes I ikke er gode? Hvorfor?
- Hvilke argumenter tror I er acceptable for en arbejdsgiver? Hvorfor?

Afspil evt. et afsnit fra *Chris og chokoladefabrikken* som et underholdende eksempel på (dårlige) argumenter (afsnitene kan findes på DRs hjemmeside: www.dr.dk)

Deltagerne inddrages herefter i grupper. Brug situationerne i øvelsen "Forklar hvorfor" fra Powerpointen. Hver gruppe fremlægger på baggrund af en af de beskrevne situationer i øvelsen deres argumenter for underviseren (som spiller lederen). Efter hver case snakker deltagerne i fællesskab om, hvad der er gode og dårlige forklaringer i situationen.

Alternativ: Deltagerne skal argumentere for, hvordan de vil bruge 10.000 kr. og bagefter blive enige eller stemme om, hvilket forslag de synes er bedst.

Dag 5

3. Rollespil om kompromis

Form: Rollespil.

Proces: De to rollespil kan spilles hver for sig eller kombineres.

Emnet for rollespillene vælges ud fra deltagerens hverdag, nedenstående er eksempler:

- Rollespil om en beslutning, der skal tages, fx en beslutning til et brugerrådsmøde. En mindre gruppe deltagere instrueres på forhånd i, hvad deres rolle mener om den beslutning, der skal træffes, og hvordan de agerer i fællesskabet.
- Efterfølgende dialog om, hvad der skete: Hvad var svært/nemt, hvem bestemte mest, blev alle hørt, fandt de frem til en god løsning og så videre. De andre deltagere kommer med et bud på, hvad der kunne gøres anderledes.
- Rollespillet spilles igen på baggrund af ideer til, hvad man kan gøre anderledes (fx talestafet, mødeleder, måder at komme til orde på, sige tingene på og så videre). Efterfølgende dialog om, hvordan det var. Gode ideer samles evt. på en planche.
- Rollespil, hvor to deltagere instrueres i at repræsentere to modsatrettede ønsker (det kan være to arbejdskammerater, der skal blive enige om, hvorvidt de skal høre musik på vej til arbejdet eller lignende). Indimellem stoppes spillet, og de andre deltagere hjælper spillerne med at finde gode forklaringer på, hvorfor den enkelte vil det, han/hun vil. Deltagerne kommer også med forslag til, hvordan man finder en fælles løsning.

Alternativ: Rollespillet kan tilpasses gruppen. Underviserne kan selv spille en rolle eller alle rollerne og, om muligt, gradvist inddrage deltagerne.

Opsamling

4. Opsamling

Form: Fælles samtale.

Redskaber mv.: Snor og kridt

Proces: Opsamling på dagens ord og det lærte. Ved deltagerne mere efter i dag om, hvordan de kan indgå kompromis på en god måde, og er de blevet bedre til at argumentere?

Dag 5

Opsamling

Læg en lang snor på gulvet. I den ene ende har det været en meget god dag, i den anden ende har det været en meget dårlig dag (kan evt. illustreres ved at tegne henholdsvis en sur og en glad smiley med kridt på gulvet ved hver ende af snoren). Midt på snoren har det været en mellemgod dag.

Deltagerne skal nu placere sig langs snoren, alt efter hvad de synes om dagen. Underviseren spørger nogle af deltagerne om, hvorfor de har placeret sig der, hvor de står. De argumenterer så for, hvorfor de har placeret sig der. Efterfølgende skal deltagerne blive enige om en fælles udmelding om, hvad de har synes om dagen.

5. Opsamling på temaet

Form: Spil, fælles samtale.

Materialesamling: Spilleregler og spørgsmålskort for tema 1-2 (til Ludospil).

Redskaber mv.: Almindeligt Ludospil.

Proces: Del deltagerne op i hold, og spil Ludo med de særlige spilleregler og spillekort for tema 1-2.

Saml herefter op på temaet: "Hvad har deltagerne lært?". Tal ud fra begrebskort, plancher og andet materiale, der er arbejdet med i ugens løb.

Alternativ: Der kan bruges et slangespil i stedet for Ludo. Man kan også tegne en slange med felter, som kan bruges som spilleplade.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer ugen/temaet ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du ugen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet ugen/temaet som enten god, ok eller dårlig?

3

Tema 3 – Med i samfundet

Overblik dag 1: At være del af et fællesskab

Indhold:

- Fællesskabets betydning for den enkelte.
- At være en del af eller uden for et fællesskab.
- Ret til deltagelse i samfundslivet.

Læringsmål:

- Deltagerne kan fortælle om, hvad et fællesskab er, og hvordan det er at være uden for et fællesskab
- Deltagerne bliver opmærksomme på, hvordan de kan lukke nye ind i et fællesskab, fx på arbejdet eller bofællesskabet.
- Deltagerne kender til retten til at deltage i samfundslivet.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om fællesskab (s. 2-5).

Links:

- [En film om FN's Handicapkonvention, filmklip 2, 4 og 5 samt idéhæfte til filmen](#) (filmen og idéhæftet kan hentes eller bestilles på Social- og Indenrigsministeriets hjemmeside: www.sim.dk).

Redskaber mv.:

- Kridt eller et langt reb.

Baggrundsviden for underviserne:

- Pjecen *FN's konvention om rettigheder for personer med handicap – på let dansk*, afsnit 24, 27 og 30 (findes i materialsamlingen).

Dag 1

Præsentation af ugens tema og dagens program

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af ugens tema og dagens program:

- Præsentation af Tema 3
- Dagens mål
- Dagens ord: fællesskab
- At være en del af eller uden for et fællesskab
- Ret til deltagelse i samfundslivet
- Opsamling.

Præsentation af dagens mål

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens mål:

- I ved hvad et fællesskab er, og hvordan det er at være uden for et fællesskab
- I ved, hvad I kan gøre, for at ingen skal føle sig uden for et fællesskab.
- I kender til retten til at deltage i samfundslivet.

Præsentation af dagens ord

1. Dagens ord: fællesskab

Form: Fælles samtale.

Materiallesamling: Begrebskort fra PowerPoint om fællesskab (s. 2-5).

Proces: Præsentation af begrebskort. Tal om, hvad deltagerne tænker på, når de hører ordet.

Tal om, at fællesskaber kan være meget forskellige: Fællesskab kan være en samling af mennesker, som har noget til fælles (fx noget de er enige om, en fælles interesse, en fælles fortid, en fælles hverdag på arbejdet eller der, hvor man bor). Fællesskab kan også være sammenhold. Tal også om, at man kan være en del af et fællesskab – og uden for et fællesskab.

Dag 1

Undervisning/øvelser

2. At være indenfor eller uden for et fællesskab

Form: Fælles øvelse.

Redskaber mv.: Kridt eller et langt reb.

Proces: Tegn en stor cirkel på gulvet, eller læg rebet i en cirkel på gulvet. Alle dem, som har brune øjne, bliver bedt om at stille sig inde i cirklen. De andre skal stille sig udenfor cirklen. Øvelsen gentages flere gange fx med dem, der har søskende, dem, der har gået til ridning og så videre.

Efterfølgende dialog om, hvordan det føles, når man er mange inde i eller uden for cirklen, og hvordan det føles, når man står helt alene et af stederne. Tal også om, hvordan det føles, når man udelukkes på grund af noget, man selv har valgt (fx en bestemt fritidsaktivitet), og når man udelukkes for noget, man ikke selv har valgt (fx øjenfarve).

Tal om, hvad det vil sige at være en del af noget, at føle man hører til, også på samfundsniveau. Tal om, hvad man kan gøre for, at ingen skal føle sig udelukket.

3. Ret til deltagelse i samfundslivet

Form: Film og fælles samtale.

Links: [En film om FN's Handicapkonvention, filmklip 2, 4 og 5 samt idéhæfte til filmen](#) (filmen og idéhæftet kan hentes eller bestilles på Social- og Indenrigsministeriets hjemmeside: www.sim.dk).

Proces: Deltagerne ser de tre små film om handicapkonventionen, der handler om deltagelse i samfundslivet. Tal bagefter om retten til deltagelse i de fællesskaber, der præsenteres i filmen (uddannelse, arbejde, fritids- og kultur-liv). Her kan man komme ind på deltagerens erfaringer med deltagelse i disse fællesskaber og eventuelle barrierer for deltagelse.

Dag 1

Opsamling

4. Opsamling

Form: Fælles samtale.

Proces: Opsamling på, hvad deltagerne har lært, og hvad begrebet fællesskab betyder. Har deltagerne lært noget nyt, og kan der nu sættes nogle flere ord på begrebet? Drøft nedenstående spørgsmål:

1. Hvilke fællesskaber indgår jeg i?
2. Hvilke opgaver har jeg i fællesskabet derhjemme?
3. Er der opgaver, jeg selv kan udføre, men som jeg får hjælp til?
4. Hvad har jeg gjort for fællesskabet i dag?
5. Hvorfor er det vigtigt at være en del af fællesskabet og hjælpe til?

Lav en liste med gode råd til, hvordan man kan komme med i, eller melde sig ud af, et fællesskab.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 2: Deltagelse i kulturlivet

Indhold:

- Muligheder for deltagelse i kulturlivet.

Læringsmål:

- Deltagerne har kendskab til forskellige former for kulturelle aktiviteter.
- Deltagerne ved, hvordan de kan deltage i mindst to kulturelle aktiviteter.

Værktøjskasse:

Materialesamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om kultur (s. 6-9).

Redskaber mv.:

- Pjecer om kulturelle aktiviteter og begivenheder i lokalområdet (kan findes på de fleste biblioteker).
- Kamera/mobiltelefon med kamera.
- Køreplaner, kort og lignende.

Baggrundsviden for underviserne:

- Pjecen FN's konvention om rettigheder for personer med handicap – på let dansk, afsnit 30 (findes i materialesamlingen).

Dag 2

Hvad lærte vi i går?	Form: Fælles samtale. Proces: Fælles opsamling på begrebet fællesskab. Hvad er et fællesskab? Hvilke fællesskaber blev der talt om i går?
Præsentation af dagens program	Form: Fælles samtale. Proces: Præsentation af dagens program: <ul style="list-style-type: none">• Dagens mål• Dagens ord: kultur <ul style="list-style-type: none">• Samtale om muligheder i kulturlivet• Planlægning af ekskursion• Ekskursion med fotografering• Opsamling på dagens begreb og det lærte.
Præsentation af dagens mål	<ul style="list-style-type: none">• I kender til forskellige kulturelle aktiviteter.• I ved, hvordan I kan deltage i mindst to kulturelle aktiviteter.
Præsentation af dagens ord	1. Dagens ord: kultur Form: Fælles samtale. Materialiesamling: Begrebskort fra PowerPoint om kultur (s. 6-9). Proces: Præsentation af begrebskort. Tal om, hvad deltagerne kommer til at tænke på, når de hører ordet, og hvad der ligger i begrebet. Snak om forskellen på at gå til noget regelmæssigt sammen med andre og på at gå i biograf, teater, til koncert, på bibliotek og så videre. Hvad er gratis? Hvad koster noget?
Undervisning/øvelser	2. Muligheder i kulturlivet Form: Fælles samtale. Proces: Fælles samtale om, hvilke muligheder der er i kulturlivet, og deltageres erfaringer med at bruge dem. Er der fx deltagere, der tager ud og ser fodboldkampe, går i biografen, teatret eller lignende? Hvad er grundene til hyppig eller mindre hyppig deltagelse i kulturlivet – er der fx deltagere, som ikke selv kan bevæge sig omkring med offentlige transportmidler? Hvordan får deltagerne at vide, hvilke arrangementer der er? Hvor finder de information om arrangementer? Hvem hjælper dem? Hvad gør de selv? Hvordan kan deltagerne fx finde ud af, hvilke film der er i biografen, eller hvornår der er fodboldkamp?

Dag 2

3. Planlægning af ekskursion

Form: Arbejde i større grupper.

Redskaber mv.: Køreplaner, kort og lignende.

Proces: Planlæg et besøg på det lokale bibliotek. Hvis muligt, i to grupper, med en underviser i hver. De to grupper undersøger, hvordan de kommer hen til begivenheden, og begiver sig af sted med offentlig transport.

4. Ekskursion

Form: Ekskursion.

Redskaber mv.: Kamera/mobiltelefon med kamera.

Proces: Deltagerne medbringer et kamera (eller en mobiltelefon med kamera) og tager undervejs billeder, der viser de forskellige trin i forløbet (fx bussens stoppested, køb af busbillet, det stoppested, hvor de står af bussen, selve begivenheden, og der hvor man kan låne film, lydbøger, musik). Deltagerne finder pjecer med bibliotekets arrangementer og pjecer fra andre kulturtilbud. Saml pjecerne ind med kulturtilbud, og tag dem med tilbage.

Opsamling

5. Opsamling

Form: Gruppearbejde.

Redskaber mv.: Pjecer om kulturelle begivenheder i lokalområdet (kan findes på de fleste biblioteker).

Proces: Kig på de pjecer, der er medbragt. Deltagerne gætter på, hvilke kulturtilbud de handler om. Snak om, hvordan man kan gøre, hvis man vil besøge nogle af tilbuddene. Hæng pjecerne op på en tavle.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 3: Deltagelse i fritidslivet

Indhold:

- Muligheder for deltagelse i fritidslivet.

Læringsmål:

- Deltagerne har kendskab til forskellige former for fritidstilbud
- Deltagerne ved, hvordan de kan deltage i mindst to fritidstilbud
- Deltagerne har kendskab til, hvordan man er medlem af en forening.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om fritidsinteresser (s. 10-14).
- Pjecen *Aktivitetsvælger*.
- Spørgsmål til foreninger fra pjecen *Fritidsguide*.

Redskaber mv.:

- Karton og evt. billeder fra internet, foldere, blade/magasiner eller lignende om fritidsaktiviteter.

Dag 3

Hvad lærte vi i går?	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Redskaber mv.: Billeder fra dagen før.</p> <p>Proces: Opsamling på gårsdagens begreb og på det lærte. Har deltagerne fået ideer til nye måder at bruge kulturlivet på, og til hvordan kulturlivet kan blive mere tilgængeligt for personer med handicap?</p> <p>Underviseren viser de billeder, der er taget dagen i forvejen. Deltagerne supplerer ved at fortælle om, hvad de har oplevet. Der snakkes om, hvordan man kan gøre det lettere at deltage i en kulturel begivenhed, (fx ved at forberede sig godt hjemmefra, få hjælp fra andre og lignende).</p>
Præsentation af dagens program	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens program:</p> <ul style="list-style-type: none">• Dagens mål• Dagens ord: fritidsinteresser• Deltagernes erfaringer <ul style="list-style-type: none">• Præsentation af forskellige fritidsinteresser• Gruppearbejde om egne fritidsinteresser• Grupperne fortæller, hvad de har fundet ud af• Opsamling på dagen.
Præsentation af dagens mål	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens mål:</p> <ul style="list-style-type: none">• I kender til forskellige fritidstilbud• I ved, hvordan I kan deltage i mindst to fritidstilbud• I ved, hvordan man er med i en forening.
Præsentation af dagens ord	<p>1. Dagens ord: fritidsinteresser</p> <p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Materialesamling: Begrebskort fra PowerPoint om fritidsinteresser (s. 10-14).</p> <p>Proces: Præsentation af begrebskort. Tal om, hvad deltagerne kommer til at tænke på, når de hører ordet. Snak om, hvilke foreninger og klubber deltagerne kender til.</p>

Dag 3

Undervisning/øvelser

2. Deltagernes erfaringer

Form: Fælles samtale og gætteøvelse.

Proces: Deltagerne kommer på skift (eventuelt i par eller grupper) op og viser, uden at bruge ord, en fritidsinteresse, som de andre skal gætte. Tal derefter om den enkelte aktivitet.

Alternativ: Klip billederne fra *Aktivitetsvælger* (øvelse 3) ud, og vælg nogle, som kan vises ved brug af kropssprog og gestik. Deltagerne trækker et kort og viser, uden at bruge ord, en fritidsinteresse, som de andre skal gætte. Derefter taler deltagerne om den enkelte aktivitet.

3. Interesser

Form: Fælles samtale.

Materialesamling: Pjecen *Aktivitetsvælger*, pjecen *Fritidsguide*.

Proces: Tal ud fra billederne i *Aktivitetsvælger* (pjece med billeder af aktiviteter) i fællesskab om, hvilke muligheder for fritidsinteresser, der findes.

4. Præsentation af muligheder

Form: Gruppearbejde eller individuelt arbejde.

Materialesamling: Pjecen *Aktivitetsvælger*

Redskaber mv.: Karton samt evt. billeder fra internet, foldere, blade/magasiner eller lignende om fritidsinteresser.

Proces: Grupperne/deltagerne laver planche med deres egne fritidsinteresser. De finder billeder af deres fritidsinteresse (fx fra pjecen *Aktivitetsvælger*, pjecer fra besøget på biblioteket, billeder på internettet eller fra blade med videre). Billederne klistres på planchen. Læg evt. materialerne op på forskellige borde, så deltagerne bevæger sig rundt, når de skal samle billeder til deres planche.

Dag 3

5. Fremlæggelser

Form: Gruppefremlæggelser eller individuelle fremlæggelser.

Proces: Grupperne/deltagerne præsenterer deres fritidsinteresser. Underviseren spørger ind til, hvornår de dyrker den, hvordan de kommer derhen (hvis det ikke er noget, de dyrker derhjemme), om de er sammen med andre eller alene, hvordan de fik kendskab til fritidsinteressen og besluttede sig for at dyrke den.

Opsamling

6. Opsamling

Form: Gruppeøvelse eller fælles samtale.

Proces: Deltagerne går sammen to og to eller i små grupper. De små grupper sammensættes ud fra interesse. Grupperne hører derefter om de forskellige deltagers fritidsinteresse.

Man kan også vælge at lave en fælles opsamling på begrebet fritid/fritidsinteresser og samtale om, hvad deltagerne har lært ved at drøfte spørgsmålene:

1. Er der en fritidsaktivitet, jeg kunne tænke mig at bruge mere tid på eller gå til?
2. Hvad skal man undersøge, hvis man gerne vil lave noget nyt (fx transport til og fra, tidspunkt for aktivitet, pris, nødvendigt udstyr)?
3. Hvem kan hjælpe mig med at finde ud af det?

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 4: Muligheder i forhold til arbejde/aktivitetstilbud

Indhold:

- Inspiration til andre arbejdsopgaver og måder at organisere arbejdet på.

Læringsmål:

- Deltagerne får kendskab til andre arbejdsopgaver/aktivitetstilbud.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om arbejde (s. 15-18).

Redskaber mv.:

- Kamera/mobiltelefon med kamera.
- Underviseren skal på forhånd have aftalt et besøg på en virksomhed eller et andet aktivitetstilbud/værksted.

Dag 4

Hvad lærte vi i går?	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Opsamling på gårsdagens begreb. Har deltagerne siden i går gjort sig nye overvejelser om deltagelse i fritidslivet?</p>
Præsentation af dagens program	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens program:</p> <ul style="list-style-type: none">• Dagens mål• Dagens ord: arbejde• Forberedelse af besøg på virksomhed eller andet aktivitetscenter/værksted• Besøg på virksomhed eller andet aktivitetscenter/værksted• Opsamling på besøget.
Præsentation af dagens mål	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens mål:</p> <ul style="list-style-type: none">• I ved, hvordan man arbejder på en virksomhed eller et andet aktivitetstilbud/værksted.
Præsentation af dagens ord	<p>1. Dagens ord: arbejde</p> <p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Materialesamling: Begrebskort fra PowerPoint om arbejde (s. 15-18).</p> <p>Proces: Præsentation af begrebskort. Tal om, hvad deltagerne tænker på, når de hører ordet, i hvilke sammenhænge man hører det, og hvad det betyder.</p> <p><i>Alternativ:</i> Hvis det ikke er relevant for målgruppen at tale om arbejde, kan "praktik" tilføjes til dagens ord eller erstatte det.</p>

Dag 4

Undervisning/øvelser

2. Forberedelse af besøg

Form: Samtale i grupper.

Proces: Informér kort om stedet, I skal besøge. Del deltagerne op i to grupper med en underviser i hver. Grupperne taler om, hvad de gerne vil spørge om på virksomheden eller det andet aktivitetscenter/værksted, og hvad de er interesserede i at se.

3. Besøg

Form: Ekskursion.

Redskaber mv.: Kamera/mobiltelefon med kamera.

Proces: Besøg på virksomheden eller aktivitetscenter/værksted. Rundvisning og samtale med medarbejdere (fx om hvad de arbejder med, og hvordan de er kommet til at arbejde der mv.).

Opsamling

4. Opsamling

Form: Fælles samtale.

Redskaber mv.: Billeder fra ekskursionen.

Proces: Billeder fra ekskursionen printes eller vises på projektor, og deltagerne udvælger hver det billede, de finder særligt interessant, og fortæller hvorfor. Billederne hænges på tavle/sættes op på en planche.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 5: Muligheder i forhold til arbejde/aktivitetstilbud

Indhold:

- Beskæftigelsesmuligheder.

Læringsmål:

- Deltagerne bliver bevidste om, hvordan de kan bruge en jobkonsulent/leder af aktivitetstilbud.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om jobkonsulent (s. 19).
- Spilleregler og spørgsmålskort for tema 1, 2 og 3 (til Ludospil).

Redskaber mv.:

- Almindeligt Ludospil.
- Underviseren skal på forhånd have aftalt besøg af/hos jobkonsulent.
- Pjecer fra jobkonsulent.

Baggrundsviden for underviserne:

- KLAPs hjemmeside, der viser forskellige typer job, som personer med udviklingshæmning kan have. Se mere på: www.projektklap.dk.
- Pjecen *Spring ud i det - job på almindelige arbejdspladser* (kan bestilles og downloades på Socialstyrelsens hjemmeside: www.socialstyrelsen.dk).

Dag 5

Hvad lærte vi i går?	Form: Fælles samtale. Proces: Opsamling på, hvad deltagerne lærte i går.
Præsentation af dagens program	Form: Fælles samtale. Proces: Præsentation af dagens program: <ul style="list-style-type: none">• Dagens mål• Dagens ord: jobkonsulent• Forberedelse til besøg af jobkonsulent• Besøg af/hos jobkonsulent• Opsamling på besøget• Opsamling på temaet.
Præsentation af dagens mål	Form: Fælles samtale. Proces: Præsentation af dagens mål: <ul style="list-style-type: none">• I ved, hvem I skal tale med, hvis I kunne tænke jer at arbejde med noget andet – både der, hvor I arbejder nu, eller et andet sted.
Præsentation af dagens ord	1. Dagens ord: jobkonsulent Form: Fælles samtale. Materialesamling: Begrebskort fra PowerPoint om jobkonsulent (s. 19). Proces: Præsentation af begrebskort. Tal om, hvad en jobkonsulent er. Tilføj evt. billede af lokal jobkonsulent. <i>Alternativ:</i> Hvis det ikke er relevant for målgruppen at få besøg af en jobkonsulent, kan man i stedet få besøg af en leder/afdelingsleder, som kan fortælle om de beskæftigelsestilbud, der findes i eget hus. Dagen tilpasses i så fald derefter.

Dag 5

Undervisning/øvelser

2. Forberedelse af jobkonsulent

Form: Samtale og gruppearbejde.

Proces: Tal videre om, hvad en jobkonsulent laver. Deltagerne finder i grupper ud af, hvad de gerne vil vide og formulerer spørgsmål (fx om hvad en jobkonsulent laver, hvilke muligheder for job der er, og hvad der skal til for få et af disse jobs).

3. Besøg af/hos jobkonsulent

Form: Fælles samtale.

Proces: Deltagerne stiller deres spørgsmål, og modtager pjecer eller andre materialer fra jobkonsulenten.

Opsamling

4. Opsamling

Form: Gruppearbejde.

Redskaber mv.: Pjecer med videre fra jobkonsulent.

Proces: Deltagerne udarbejder i grupper en planche om, hvad man kan bruge en jobkonsulent til. Der kan bruges pjecer og andet materiale fra jobkonsulenten.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Dag 5

5. Opsamling på tema

Form: Spil og fælles samtale.

Materialiesamling: Spilleregler og spørgsmålskort for tema 1, 2 og 3 (til Ludospil).

Redskaber mv.: Almindeligt Ludospil.

Proces: Del deltagerne op i hold, og spil Ludo med udgangspunkt i de særlige spilleregler og spørgsmålskort for tema 1, 2 og 3. Saml herefter op på temaet og på, hvad deltagerne har lært. Tal ud fra de begrebskort og de plancher mv., der er arbejdet med i ugens løb.

Alternativ: Der kan bruges et slangespil i stedet for Ludo. Man kan også tegne en slange med felter, som kan bruges som spilleplade.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer ugen/temaet ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du ugen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet ugen/temaet som enten god, ok eller dårlig?

4

Tema 4 – Demokrati og indflydelse

Overblik dag 1: Påvirkning af beslutningstagere

Indhold:

- Indflydelse på beslutningstagere
- Interesseorganisationers arbejde og betydning
- Deltageres mulighed for at bruge interesseorganisationerne.

Læringsmål:

- Deltagerne kan formulere to måder, hvorpå de kan søge indflydelse på politiske beslutninger.
- Deltagerne har formuleret mindst et spørgsmål eller en sag, de ønsker videregives til en interesseorganisation.
- Deltagerne ved, hvad de kan bruge en interesseorganisation til.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om indflydelse (s. 2-3).

Links:

- Eventuelt: *Film fra Danmark til daglig – tema: demokrati – skriv et læserbrev* (filmen kan findes på hjemmesiden: www.nyidanmark.dk).

Redskaber mv.:

- Røde kasketter/kort
- Underviser skal på forhånd have aftalt et besøg fra en interesseorganisation, som deltagerne kan relatere til, fx ULF. En anden mulighed er at arrangere et besøg fra en repræsentant fra et brugerråd.

Baggrundsviden til underviserne:

- www.ulf.dk

Dag 1

Præsentation af ugen tema og dagens program

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af ugens tema og dagens program:

- Præsentation af Tema 4
- Dagens mål
- Dagens ord: indflydelse
- Rollespil om at søge indflydelse i hverdagen
- Forberedelse af besøg fra en interesseorganisation
- Besøg af interesseorganisation
- Opsamling på dagen.

Præsentation af dagens mål

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens mål:

- I kan nævne to måder, hvorpå I kan påvirke en politiker.
- I har fundet frem til mindst et spørgsmål eller en sag, I ønsker, der skal viderebringes til en interesseorganisation.
- I ved, hvad I kan bruge en interesseorganisation til.

Præsentation af dagens ord

1. Dagens ord: indflydelse

Form: Fælles samtale.

Materialsamling: Begrebskort fra PowerPoint om indflydelse (s. 2-3), røde kasketter/kort.

Proces: Præsentation af begrebskort. Lav en kobling til det tidligere arbejde med begrebet indflydelse. Brug den røde kasket/det røde kort. Samtal om at søge indflydelse på politiske beslutninger, og om hvorvidt nogle af deltagerne har erfaringer med at søge indflydelse (fx i forhold til politikere, foreninger eller brugerråd).

Sæt fokus på forskellen mellem indflydelse og selvbestemmelse og medbestemmelse.

Dag 1

Undervisning/øvelser

2. Rollespil om at søge indflydelse på i hverdagen

Form: Små rollespil.

Proces: Inddel deltagerne i to grupper, der forbereder hver sit rollespil. Situationerne er:

- En sag, som du gerne vil have, at brugerrådet tager op.
- En sag, som du gerne vil have, at din leder på arbejdet tager op.

Når en gruppe har spillet rollespillet, kan man lade den anden gruppe gætte, hvad det går ud på. Tal derefter om:

- Hvad deltagerne kan få ud af denne måde at søge indflydelse på?
- Hvad kræver denne måde at søge indflydelse på? Og hvem kunne deltagerne få hjælp fra?

Alternativ: Fælles diskussion, hvor der laves en planche over:

1. Hvor deltagerne kan søge indflydelse.
2. Hvordan deltagerne kan søge indflydelse.

3. Forberedelse af besøg af interesseorganisation

Form: Gruppeøvelse eller fælles øvelse.

Proces: Der skal findes en relevant case fra deltagerens hjem eller arbejdsplads. Det kan også være en lokalpolitisk case. Casen skal relatere sig til et emne fra deltagerens hverdag, som deltagerne gerne vil have indflydelse på, og som den interesseorganisation, der kommer på besøg, har indflydelse på.

Deltagerne arbejder i grupper med at formulere:

- Hvad er de utilfredse med?
- Hvorfor er de utilfredse med det?
- Hvad synes de ville være en bedre idé?
- Hvordan arbejder interesseorganisationen med at påvirke det konkrete forhold?

Alternativ: Hvis en interesseorganisation ikke er en mulighed, kan man overveje at få besøg af en repræsentant fra et brugerråd eller lignende.

Dag 1

4. Besøg af interesseorganisation

Form: Fælles oplæg og samtale.

Proces: Oplægget til interesseorganisationen er, at deltagerne gerne vil vide, hvordan organisationen arbejder, hvad den arbejder med, og hvordan deltagerne kan få indflydelse via den. Derudover vil deltagerne gerne stille spørgsmål om, hvordan interessorganisationen arbejder med en bestemt sag. Deltagerne har på forhånd fordelt de spørgsmål, de formulerede tidligere, mellem sig, så alle har noget at sige eller spørge til.

Opsamling

5. Opsamling

Form: Fælles samtale.

Proces: Saml op på besøget ved at tale om:

- Hvordan det var at 'søge indflydelse'?
- Hvad gav det anledning til af tanker om selv at gøre noget?
- Oplevede deltagerne at blive hørt?

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 2: Hvem styrer Danmark?

Indhold:

- Rådhuset/Folketinget
- Politikeres arbejde.

Læringsmål:

- Deltagerne har kendskab til, hvordan rådhuset/Folketinget ser ud, og hvad der foregår der.
- Deltagerne har kendskab til nogle af de funktioner, som en politiker har.
- Deltagerne har kendskab til, hvad politikere laver på rådhuset eller i Folketinget.

Værktøjskasse:

Materiallesamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om politiker (s. 4-7).

Links:

- Film om medbestemmelse udarbejdet af Job- & Aktivitetscenteret: Hvem bestemmer i DK – film 2. (Filmen ligger på JAC's hjemmeside: www.jacnord.dk).
- Film på Folketingets hjemmeside, der i et enkelt sprog forklarer, hvad demokrati, grundlov, folketing, regering er. (Filmen ligger på Folketingets hjemmeside: www.ft.dk)

Redskaber mv.:

- Underviser skal på forhånd have aftalt et besøg på rådhuset eller i Folketinget med en politiker eller anden, der kan svare på spørgsmål.
- Kamera/mobiltelefon med kamera.

Baggrundsviden til underviserne:

- Danmark til daglig – tema: demokrati – muligheder for indflydelse. (Filmen ligger på hjemmesiden: www.nyidanmark.dk. Få inspiration til, hvordan begreberne kan forklares).

Dag 2

Hvad lærte vi i går?

Form: Fælles samtale.

Materialsamling: Begrebskortet fra PowerPoint om indflydelse (s. 2-3). Plancher fra dagen før.

Proces: Gennemgå begrebskortet og plancherne fra dagen før.

Præsentation af dagens program

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens program:

- Dagens mål
- Dagens ord: Politiker
- Forberedelse af besøg
- Besøg på rådhuset/i Folketinget
- Opsamling.

Præsentation af dagens mål

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens mål:

- I ved, hvordan rådhuset/Folketinget ser ud.
- I ved, hvad en politiker typisk laver.
- I har kendskab til, hvad de laver på rådhuset/i Folketinget.

Dag 2

Præsentation af dagens ord

1. Dagens ord: politiker

Form: Fælles samtale.

 Materialiesamling: Begrebskort fra PowerPoint om politiker (s. 4-7).

Proces: Præsentation af begrebskort. Kort samtale om, at en politiker:

- er en person, der deltager aktivt i politik
- ofte har det som arbejde
- som regel er medlem af et politisk parti
- er blevet valgt af befolkningen.

Tal også om, at der både er politikere, der er valgt til byrådet, og politikere der er valgt til Folketinget.

Undervisning/øvelser

2. Hvem bestemmer i Danmark?

Form: Film, oplæg og samtale.

 Links: [Filmen Hvem bestemmer i DK – film 2](#). (Filmen ligger på JAC's hjemmeside: www.jacnord.dk).

Proces: Vis filmen, hvor Peter Mygind og Madeeha Javed fra JAC Nord besøger Christiansborg for at finde ud af, hvem der bestemmer i Danmark. Tal om, hvad politikerne bestemmer.

Relatér det til, at deltagerne, via deres stemmeret, har medbestemmelse (gul kasket/kort) og kan være medbestemmende i forhold til, hvem der bliver politiker.

Alternativ: Se evt. også film om politikere i Folketinget: [Politikeren](#) (filmen kan findes på Folketingets hjemmeside: www.ft.dk).

3. Forberedelse af besøg

Form: Fælles samtale.

Proces: Tal om, hvad deltagerne ved om byrådet/Folketinget, og hvad de kunne tænke sig at vide. Deltagerne formulerer spørgsmål til et besøg på rådhuset/i Folketinget.

Dag 2

4. Besøg på rådhus/i Folketinget

Form: Ekskursion.

Redskaber mv.: Kamera/mobiltelefon med kamera.

Proces: Aftal på forhånd, at en politiker eller anden person med kendskab til det politiske arbejde viser jer rundt og svarer på spørgsmål. Tag billeder af nogle af de mennesker, deltagerne taler med i byrådssalen/på Christiansborg. Få eventuelt skriftligt materiale med hjem.

Hvis besøget er på rådhuset, kan I evt. kombinere det med et besøg hos Borgerservice, hvor I har aftalt, at en medarbejder kort fortæller om, hvilken service de giver.

Opsamling

5. Opsamling

Form: Fælles samtale.

Proces: Hæng billeder fra besøget op på tavlen, og tal om, hvad I har fået at vide, og hvad der var mest interessant.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 3: Forberedelse af valg

Indhold:

- Repræsentativt demokrati
- Opstilling af kandidater
- Stemmeret.

Læringsmål:

- Deltagerne kan opstille en kandidat
- Deltagerne kan identificere mærkesager.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om folkestyre/demokrati (s. 8-10).

Links:

- Film om medbestemmelse – Gitte fra ULF fortæller om medbestemmelse. (Se filmen på Socialstyrelsens hjemmeside: www.socialstyrelsen.dk).
- Film nr. 3 om FN's Handicapkonvention. (Filmene og idéhæftet til filmen kan hentes eller bestilles på Social- og Indenrigsministeriets hjemmeside: www.sim.dk).

Redskaber mv.:

- Eventuelt kamera/mobiltelefon med kamera til optagelse af valgvideo.

Dag 3

Hvad lærte vi i går?

Form: Fælles samtale.

Materialiesamling: Billeder fra ekskursionen dagen før.

Proces: Se billederne fra ekskursionen, og snak om, hvad deltagerne har fået ud af besøget.

Præsentation af dagens program

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens program:

- Dagens mål
- Dagens ord: Folkestyre/demokrati
- Visning af film om at deltage i valg og samtale om, hvad et valg er
- Gruppeøvelse, hvor der vælges en kandidat til et valg til Folketinget eller brugerrådet
- Opsamling.

Præsentation af dagens mål

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens mål:

- I ved, om I har stemmeret til et valg.
- I kan forklare, hvad en kandidat til et valg er.
- I ved hvad en mærkesag er.

Dag 3

Præsentation af dagens ord

1. Dagens ord: folkestyre /demokrati

Form: Fælles samtale.

Materialiesamling: Begrebskort fra PowerPoint om folkestyre/demokrati (s. 8-10).

Proces: Præsentation af begrebskort og samtale om, hvad folkestyre/demokrati betyder – at det er en styreform, hvor borgerne har indflydelse på de politiske beslutninger gennem folkeafstemninger eller valg af personer (politikere), som repræsenterer dem.

Snak om nogle af de steder, hvor der foregår demokratiske handlinger (i Folketinget, byrådet, brugerrådet, fritidsforeningen).

Tal også med deltagerne om, at et valg både kan være dagligdagsvalg, som fx hvad man skal spise, som de tidligere har arbejdet med, og derudover valg af repræsentanter til fx Folketinget eller brugerrådet. Det er sidstnævnte, der skal arbejdes med i dag. Underviseren har en gul kasket på (eller har det gule kort fremme) for at signalere, at der er tale om medbestemmelse. Tal med deltagerne om, hvorvidt nogle af dem har deltaget i valghandlinger.

Repetér, hvorfor det kan være en god idé at argumentere for sit valg.

Undervisning/øvelser

2. Hvad er et valg?

Form: Film og fælles samtale.

Links: Film om medbestemmelse – [Gitte fra ULF fortæller om medbestemmelse](#).

Se evt. også [film nr. 3 om FN's Handicapkonvention](#), hvor Amir fortæller om at vælge og være politisk aktiv. (Filmen og idéhæftet til filen kan hentes eller bestilles på Social- og Indenrigsministeriets hjemmeside: www.sim.dk).

Proces: Se filmene og tal med deltagerne om, at de har stemmeret til fx folketingsvalg, hvordan man stemmer, og hvordan man kan få at vide, hvad de forskellige kandidater går ind for, fx ved folketingsvalg og ved valg til brugerråd. Se evt. filmen/filmene igen.

Dag 3

3. Opstil en kandidat

Form: Gruppearbejde.

 Materialesamling: Stort stykke karton til valgplakat, eventuelt kamera til optagelse af valgfilm.

Proces: Hver gruppe vælger en, de vil have som statsminister, og som de skal præsentere på en valgplakat. Gruppen finder på tre mærkesager. Optakten kunne være: "Hvis jeg bliver statsminister, vil jeg..."

Alternativ: Hvis det er relevant/muligt at afholde et rigtigt valg til fx sikkerhedsrepræsentant, brugerråd eller lignende, kan denne og de følgende øvelser bruges til dette.

Opsamling

4. Opsamling

Form: Fælles samtale.

 Materialesamling: Valgplakater fra øvelse 3.

Proces: Deltagerne viser deres valgplakater og taler om det at skulle stemme og finde ud af, hvem man vil stemme på.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 4: Afholdelse af valg

Indhold:

- Arbejde med at tage stilling.
- Valghandling.

Læringsmål:

- Deltagerne kan fortælle, hvorfor de er enige eller uenige med en kandidats synspunkter.
- Deltagerne ved, hvordan man stemmer til et valg.

Værktøjskasse:

Materialsamling:

- Begrebskort fra PowerPoint om ytringsfrihed/"du har ret til at sige din mening" (s. 11-13).
- PowerPoint med valgkort, stemmeseddel og valghandling (s. 14-16).
- Valgkort og stemmeseddel til valghandlingen .

Links:

- [Dine meninger og din stemme er vigtig – pjece om valg målrettet mennesker med udviklingshæmning.](#) (Pjecen findes på det tidligere Center for Ligebehandling af Handicappedes hjemmeside: www.clh.dk).

Redskaber mv.:

- Kasse til stemmesedlerne.
- Frugt, kage, valgflæsk eller lignende.

Dag 4

Hvad lærte vi i går?

Form: Fælles samtale.

Materialsamling: Valgplakater fra dagen før.

Proces: Se på valgplakaterne fra dagen før og tal om, hvem der har ret til at stemme til de forskellige valg. Tal også om, at der i dag vil være fokus på valg til brugerrådet eller til Folketinget.

Præsentation af dagens program

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens program:

- Dagens mål
- Dagens ord: ytringsfrihed/"du har ret til at sige din mening"
- Grupperne præsenterer deres kandidater
- Afholdelse af et valg mellem kandidaterne
- Opsamling.

Præsentation af dagens mål

Form: Fælles samtale.

Proces: Præsentation af dagens mål:

- I kan fortælle, hvorfor I er enige/uenige.
- I ved, hvad I skal gøre, når I deltager i en afstemning.

Dag 4

Præsentation af dagens ord

1. Dagens ord: ytringsfrihed/"du har ret til at sige din mening"

Form: Fælles samtale.

 Materialesamling: Begrebskort fra PowerPoint om ytringsfrihed (s. 11-13).

Proces: Præsentation af begrebskort. Tal om, hvornår man har ret til at sige sin mening. Tal også om, at vi har ret til at mene noget forskelligt, og at retten til at sige sin mening også betyder, at vi skal respektere, at andre har ret til at sige deres mening.

Selvom vi har ret til at sige vores mening, har vi også et ansvar for at tale ordentligt til hinanden. Det er fx ikke tilladt at sige ting om hinanden, som ikke passer. Tal om, hvad man godt må sige, hvad der måske ikke er en god idé at sige, og hvad man ikke må sige (injurier).

Undervisning/øvelser

2. Præsentation af kandidater

Form: Gruppepræsentation.

Proces: Hver gruppe præsenterer deres kandidat og dennes holdninger i forhold til de valgte områder. Præsentationen kan fx laves som en tv-transmission, hvor en journalist spørger ind til kandidatens holdninger, eller som en valgtale, hvor kandidaten fortæller om sine holdninger. Giv deltagerne mulighed for at fortælle, om de er enige eller uenige, og hvorfor.

3. Afholdelse af valghandling

Form: Fysisk valghandling.

 Materialesamling: PowerPoint med valgkort, stemmeseddel og valghandling (s. 14-16), valgkort og stemmesedler.

 Links: Pjecen *Dine meninger og din stemme er vigtig*. (Pjecen ligger på det tidligere Center for Ligebehandling af Handicappedes hjemmeside: www.clh.dk).

 Redskaber mv.: Aflukket stemmerum, stemmelister, kasse til stemmesedler.

Dag 4

Proces: Underviseren forklarer, hvad et valgkort og en stemmeseddel er. Lav valgkort til dem, der er til stede, og stemmesedler med navnene på de præsenterede kandidater. Gennemgå valghandlingen med udgangspunkt i pjecen *Dine meninger og din stemme er vigtig*. Nogle deltagere udvælges til at registrere valgkort og give stemmesedler, andre til at være stemmetællere.

Der opstilles valgborde og stemmebokse. Deltagerne gennemgår valghandlingen. Afslutningsvis tælles alle stemmer op, valgresultatet bekendtgøres og hænges op sammen med kandidatplakaterne.

Opsamling

4. Opsamling

Form: Fælles samtale og valgflæsk.

Redskaber mv.: Frugt, kage, valgflæsk eller lignende.

Proces: Deltagerne spiser fx frugt, kage eller valgflæsk for at fejre valget, og at de har stemt. Tal med deltagerne om, hvorfor de tror, at netop den kandidat vandt valget. Snak om betydningen af at stemme.

Deltagerevaluering: Deltagerne evaluerer dagen ved, at underviseren tegner tre smileys på en tavle/planche: en for god 😊, en for ok 😐 og en for dårlig 😞. Deltagerne skal så sætte et klistermærke eller et kryds ved en af de tre smileys ud fra spørgsmålet: Hvordan synes du dagen har været? Tal derefter om, hvorfor deltagerne har vurderet dagen som enten god, ok eller dårlig?

Overblik dag 5: Afrunding af kursusforløb

Indhold:

- Repetition og afrunding af kursusforløb.

Værktøjskasse:

Materialesamling:

- Særlige regler og spørgsmålskort for tema 1, 2, 3 og 4.
- Kursusbevis (kopiark).

Redskaber mv.:

- Snor og kridt.
- Almindeligt Ludospil.

Dag 5

Hvad lærte vi i går?	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Materialiesamling: Valgplakater fra de foregående dage.</p> <p>Proces: Se på valgplakaterne fra gårsdagens valg, og tal om, hvad der skete.</p>
Præsentation af dagens program	<p>Form: Fælles samtale.</p> <p>Proces: Præsentation af dagens program:</p> <ul style="list-style-type: none">• Opsamling på temaet• Hvad har vi lært – hvad var vigtigst?• Opsamling på hele forløbet• Kursusbevis.
Opsamling på temaet	<p>1. Opsamling på temaet</p> <p>Form: Fælles samtale.</p> <p> Materialiesamling: Begrebskort fra tema 4 om: Indflydelse, politiker, folkestyre/demokrati og ytringsfrihed (s. 2-13).</p> <p>Proces: Se på temaets begrebskort: Indflydelse, politiker, folkestyre/demokrati og ytringsfrihed. Lad deltagerne fortælle, hvad begreberne i tema 4 betyder.</p>
Hvad har vi lært	<p>2. Hvad har vi lært</p> <p>Form: Samtale.</p> <p> Redskaber mv.: Alle materialer fra de 4 temaer, som deltagerne har produceret.</p> <p>Proces: Saml materialerne fra de 4 temaer og hæng dem op på væggen. Kig på et tema ad gangen. Deltagerne får hver 4 klistermærker – et til hvert tema. Deltagerne skal sætte et klistermærke ud for det emne (billede/planche) fra hvert tema, som de synes har været vigtigst.</p> <p>Bagefter ser gruppen i fællesskab på, hvor der er flest klistermærker. De snakker om, hvorfor de emner var vigtige, hvad deltagerne har lært, og hvordan de kan bruge den nye viden i fremtiden.</p>

Dag 5

Opsamling på forløbet

3. Opsamling på forløbet

Form: Spil, fælles samtale.

Materialesamling: Spørgsmålskort for tema 1, 2, 3 og 4.

Redskaber mv.: Almindeligt Ludospil.

Proces: Del deltagerne op i hold og spil Ludo med de særlige spilleregler og spillekort for tema 1, 2, 3 og 4.

Alternativ: Der tegnes en slange med felter, som bruges som spillebræt. Spillet kan spilles udenfor, hvor slangen tegnes på jorden, og deltagerne er brikker.

Saml herefter op på forløbet. Lav en fælles brainstorm: Deltagerne nævner alt det, de kan huske fra forløbet. På baggrund af det, tales der om, hvad deltagerne har fået ud af forløbet, og hvad der har været særligt godt. Hvad er det vigtigste, de har lært?

Kursusbevis

4. Overrækkelse af kursusbevis

Form: Fri.

Materialesamling: Kursusbevis (kopiark).

MED
BORGER
SKAB

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen
Edisonvej 18,1
5000 Odense C
www.socialstyrelsen.dk